

Стенографски дневник

НА

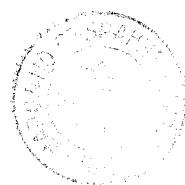
14. заседание

Четвъртък, 25 ноември 1943 г.

Открито в 16 ч. 40 м.

Председателствувал подпредседателят д-р Петър Кюсеианов.

Секретари: Николай Султанов и Атанас Цветков.

СЪДЪРЖАНИЕ

Съобщения:	Стр.	Дневен ред:	Стр.
Отпуски	137	Проект-отговор на тронното слово. (Първо четене — про- дължение на разискванията)	137
Законопроект	137	Говорили: Георги Тодоров	137
		Петър Савов	143
		Дневен ред за следващото заседание	147

Председателствуваш д-р Петър Кюсеианов: (Звъни) Присъствуват необходимият брой народни представители. Обявям дневното заседание за открито.

(Отсъствуват: Васил Христов Велчев, Георги Шишков, Георги Свинаров, Георги Стоянов Петков, Деню Георгиев, Деню Цанев Чолаков, Димитър Тодоров Митков, Иван Батембергски, Иван Димитров Минков, Иван п. Константинов, Иван Петров Неделков, Илия Димитров Славков, Кирил Георгиев Мияков, Косю Анев, Марко Сакарски, Минчо Ковачев, Николай Султанов, Петър Димитров Грънчаров, Петър Думанов, Руси Иванов Маринов, Таско Стоилков)

Преди да пристъпим към дневния ред има да направя следните съобщения.

Председателството е разрешило отпущк на следните г-да народни представители: Иван п. Райчев — 1 ден, Кирил Минков — 3 дни, Марко Сакарски — 4 дни, Найден Райнов — 2 дена, Николай Султанов — 2 дена и д-р Николай П. Николаев — 2 дена.

Постъпил е от Министерството на земеделието и държавните имоти законопроект за разпространение на бързорастещите горско-дървесни видове.

Законопроектът ще бъде раздаден на г-да народните представители.

Минаваме към първа точка от дневния ред:

Първо четене проекто-отговора на тронното слово — продължение на разискванията.

Има думата народният представител г-н Георги Тодоров.

Георги Тодоров: (От трибуната) Г-да народни представители! В постоянния и велик диалектичен кръг е обикновено нещо промяната; след живота настъпва смъртта, след смъртта — живот. След поезията винаги дохожда проза. Имаше възможност да се радвате на хубавите поетични слова, които бяха казани вчера от нашите добри другари. Позволете на мене днес да ви занимам с една неизбежна проза, защото имам постоянното разбиране, че в политиката прозата е по-ценна, отколкото поезията.

Г-да народни представители! Ще следвам точките, както са избелязани в отговора на тронната реч.

На първо място, отговорът благодарни на регентите за приветствията, които се отправят на народното представителство от името на царя, явявайки се пред Народното събрание. Това е добро начало за регентите, защото хармонира с постъпките на покойния цар. Четири пъти по ред покойният цар лично открива заседанията на редовните парламентарни сесии. В него това не беше само традиция. Който знае историята, разбира резонанса на този акт, съдържащ в себе си голям управнически разум: двата големи фактора — държавният глава и народът — си дават среща в свещената сграда. Споровете по наименованията и оточняването на ролята в този държавен акт са маловажни. Същественото обаче в акта е, че се изтъква коректността на короната, която идва на тая среща в свещената сграда. Никой няма основание досега да се съмнява, г-да народни представители, в искреността на царевата постъпка, защото той многократно подчертаваше убедително, че предпочитам да работи с Народно събрание, дори и когато това е ставало при тежки състояния за неговата корона. Положително се знае, че покойният цар не е давал ухо на внушения от приближени и съветници за отклонение и за избиране на друг път, на някаква нова модерна система. Всякога, г-да народни представители, в него е надделявало здравомислието, не само от съображение на конституционализъм, но повече от доброто познаване на конструкцията и

законите на съвременната общественост, която може спокойно да се развива и напредва при пълното разграничаване на властите и при постоянното участие на народа в управлението.

Г-да народни представители! Други фигури в нашата общественост, в нашия обществен живот, има да се учат от тези разбираня на короната за държавното развитие и за запазване на хармонията между двата конституционни фактора. Царят добре съзнаваше — това беше неговото неподправено убеждение — че двете големи величини, които държат хармонията в нашата общественост, трябва да се срещнат в свещената сграда по наподобяване на големите исторически събития, които са ставали преди векове и за които вчера, макар и мимоходом, колегата Кожухаров ви говори.

Г-да народни представители! Трябва обаче да констатираме, че има още българи, и числото им не е малко, които нямат вкус към Парламента; губят съня си и стават неспокойни при защитата на парламентарната система. Понякога тия хора са готови за глупостта на бълхата да изгорят къщата.

Регентите с явяването си в Народното събрание са в покритие с казаното за покойния цар, добре тълкуват и разбират заветите му и продължават, за сметка на малкия цар, добрата крачка на бащата.

Г-да народни представители! Понеже аз не съм съгласен с редакцията, която се дава на първия пасаж в отговора на тронното слово, не само поради това, че не е станало оточняване на онова, което трябва да бъде подчертано, но и заради това, защото то не е в съгласие с историческите максими, ще си позволя да препоръчам, в първия пасаж, където се казва, че народното представителство благодари за приветствията, които му отправят регентите, явявайки се пред Народното събрание, да се направи едно малко прередактиране. Намирам, че народното представителство не може да благодари, а може само да се радва, че има съзнание в Регентството за изпълнението на един дълг, конституционен и исторически, за да знаят поколенията, че в третото българско царство както покойният цар, така и неговият син вървят в съгласие с фактите, които са били изтъквани от историята, а именно за едно коректно отношение от страна на короната към народното представителство, към Народното събрание, в духа на току-що казаното. Така, г-да народни представители, ние ще подчертаем, че оня, който изпълнява дълга си, не благодарност възбужда, а само радост. И тази радост трябва да бъде изтъкната, а не да благодарим на регентите.

Г-да народни представители! Днешният ден не търпи теоретични разисквания. Никой не се интересува от философските и професорски системи, а от активността на факторите в управлението за постигане на добри резултати, защото това е съществено в политиката: добри резултати — добра политика; лоши резултати — фалирала политика.

Прочее позволете ми една малка екскурзия по въпроса за активността на факторите в управлението.

На първо място царят. Дали царува или упраздява, това днес е в сферата на теорията. Подобни спорове за момента, г-да народни представители, нямат стойност. Фикциите на конституциите вече не задоволяват никого. В лицето на историята, на големите исторически събития, всички фактори на управлението носят отговорност. Който носи историческа отговорност на плешите си, носи много повече от парламентарната отговорност. Убеждаваме се в това от активността на покойния цар. Неговата дейност се направлява най-много от всемогъщето на закона за самосъхранението, който закон движи козелата на световите. Народът оценява това най-

добре. За всичко, г-да народни представители, ние трябва да се консултираме до пулса и до разбирането на народа. Затова хората оплакаха толкова дълбоко ранната кончина на цар Борис. Съгласителите, които обилно се проливаха като най-добър израз на чувствата, се проливаха от българите за отблагодаряване на тоя, който с пресметливост и загриженост ръководеше съдбините им, а печалните възгласи: „Кому ни оставяш, царю?“ показваха, че самите българи, потънали в смущения и страхове, инстинктивно чувствуваха, че водачеството на царя не ще може да намери заместител измежду нашата бедна общественост.

Настоящото Народно събрание пое отговорността да избере регентите като заместители на царската власт. Как свърши своята работа Събранието, дали отговори на пласа на народа, дали даде най-доброто за охраняването интересите на държавата и нацията, това остава да се види в близкото предстояние, в което зреят големи проблеми от съдбоносен характер. Свършените факти не откриват в мене охота за приказки. Политикът оперира с тях само като материал, който може да бъде облагороден и използван. Аз ще изтъкна всички възможности за нас, избирателите, които носим отговорността за тоя изключителен избор. С отворени очи трябва да следим делата на избраните не от съображение за туряне пръти в оста на тяхното движение, а за оползотворяване на всеки щастлив момент за народа ни. Не проповядвам опекунството като метода, а проповядвам наблюдателност и бдителност над ония, които изхождат от нашата воля, за да се получат добри резултати, които единствено ще оправдаят нашия върховен акт — избора на регентите.

Г-да народни представители! Тюхканцията и съжаленията в политиката нямат цена, а само непрекъснатите дела за по-добро днешно от вчерашното, за още по-добро утрешно от днешното. Това се постига с обективната критика, с проявление на голяма обич към колективитета и неговата държава.

Г-да народни представители! Споровете по управлението всякога имат временен характер. Поверяването на върховния надзор и на върховното ръководство на държавата е изключително висш държавен акт. Като притурим към това особеностите на времето, всичко сума сумарум дава да разберем важността на направеното от нас с избирането на Регентството. Всеки действащ по съвест и разбиране: съвестта — за себе си, а разбирането — за правилното решение на въпроса в полза на страната. Не допуснахме, г-да народни представители, гостоприемството на теоретичността. Сметнахме, че сме в областта на необходимостите на държавата. Не спрехме, защото нещата се свеждаха към носенето на отговорности за редовното и непрекъснато функциониране на държавата. Водеше ни целесъобразността на практиката политика, която изтъква, че нашата общественост не може да кара нито половин час без наличността на един висш арбитър, защото чувствувахме, че без такъв арбитър ще утвърдим в много глави мисълта, че конфликтите между властта, общественото мнение и Камарата, поради безизходността, в която бяхме изпаднали, могат да бъдат разрешавани само чрез смущения и преврати. Ние имаме съзнанието, че в нашата нещастна страна думата „преврат“ не трябва да съществува, защото нашата история напоследък, за голямо съжаление, е пълна и препълнена с преврати и допи, със състояние трябва да кажем, че бихме могли да дадем юрнек на други за вършене на преврати. Държавна криза държавнически се разрешава. Държавната идея не позволяваше теоретично отношение и лекомислие. При опасност за държавата — така диктуват здравомислието и елементите на действителността. Дълг ни беше да съобразяваме възможностите и рисковете на развиващите се събития. Добре сторихме, като ликвидирахме с една държавна рана, която беше запнала и предстоеше да премине през много мъчителни етапи, пълни с изненади. Времената не са нормални. С правилата за нормалното време не можехме да гадаем възможностите и вероятностите. Сметката беше неложителна, когато се оперира с големи величини и ценности. Не респектират тая сметка само ония, които имат смелостта да идват за държавата, че тя принадлежи само на настоящето. Държавна рана в настоящето време ние не можехме да оставим отворена на никаква цена и под никакъв претекст. Избрахме — добре направихме. Дългът ни е обаче, г-да народни представители, да предупреждаваме.

Г-да народни представители! Регентството не може да олицетворява само една определена политика, защото това пречи на независимостта му. Обществото не е затвореност. Има обществено мнение, което не може да се игнорира. То съществува всякога, а най-вече, когато го отричаме. Ето тоза обществено мнение изисква от Регентството да запази докрай независимостта в своето арбитражиране. Правителството и ние, народните представители, ще играем ролята си, докато сме полезни на обществеността, а след това ще сторим място на други, които могат да продължат да носят полезността на нашата общественост. Така се държавнически: Нищо постоянно няма на земята, още повече в политиката. Правителството и мнозинството поемат и носят отговорностите за определена политика, за да не паднат кривите дърва и тежестите на гърба на народа. Така става разпределението на отговорностите, когато една политика фалира. Така се управлява. Затова се отрежда от вековете максимата: правителството управлява, Регентството надзирава. Върховният ръководител трябва да бъде неопцветена личност, трябва да бъде независим и неутрален арбитър. Проблемите на страната не можем да решаваме с чувството на доволство или недоволство. Такова чувство в политическите работи отнасят към ранга на дребнавостта. Възможностите на независимост в ръководството и на разумно маневриране отричат пристрастяването към определени курсове и ориентации.

Г-да народни представители! Безпристрастност трябва да има при решаването на сложните въпроси, когато се слагат в ръцете на ония, които имат върховното ръководство. Легитимна е само една заинтересуваност в обществената работа — заинтересуваността за интереса на държавата.

Г-да народни представители! Премислеността на въпросите, които тежат всеки божий ден над главите на тях, които носят върховното ръководство, изисква еластичност в извършването от тях обществена функция. Регентството работи от името и за сметка на малкия цар. Това само по себе си налага обсъдителност, пресметливост, принадлежащи на най-добрия разпоредител, защото кривите дърва във всички случаи, както ние юристите се изразяваме, българинът мисли, че носи опекунствуваният. Регентът е носител на висшия надзор, а като такъв в поетата деликатна роля той не може да кара по пътища които докарват смешение на властите. Българинът не обича узурпаторството, няма вкус към минаването границите на прерогативите. Ония, които от мястото на активната политика отиват в Регентството, трябва да се сготвят веднаж винаги с добчещата си маниерна политика, в интереса на върховното ръководство. Вън от класическия принцип за разделението на властите стоят конфликтите и колизиите, които се плащат от народите на първо място, но не се прощава и на непосредствените виновници. Коректността на короната е в заветите на цар Борис. Нейното съдържание е в пазенето хармонията между конституционните фактори. Не чакаме педантичност по точките и запетайте на указите от г-да регентите, а искаме внедряване у тях на здраво чувство на общественост, което възбужда уважение, уважение и възхита в бошинствата, за да ги увеличава във водовъртежа на събитията.

Г-да народни представители! Организацията на Регентството е неотложна нужда. Тя третира ценности по-големи от икономиката на домакина. Ако ние искаме да учим държавните тайни от разхождащите се съквартиранти на регентите, това значи да дребничим. Или ще имаме тая институция както подобава, или няма да я имаме. Запазването обаче на големите държавни интереси, с които оперира Регентството, се крие точно в организацията на Регентството. Ние нямаме, г-да народни представители, опита на други в колективни институции с равни права на членовете им. Наложителен е статут за регламентиране на Регентството. Конституцията мълчи по тоя въпрос и дава богата възможност за най-подходящо разрешение. Организирането принадлежи на нас, на настоящото Народно събрание. Аргументът е в това, що казах: че ние носим отговорността за този голям държавен акт — избирането на Регентството. Ние трябва да употребим и всички възможности, с които разполагаме, за да дадем един статут за доброто организиране на Регентството, за да могат да бъдат получени съответните резултати, за които ние сме мислили, когато сме го избирали. Днешният гражданин не се покрива в своите разбирания с оня от 1886 г. Какво са правили тогава регентите, как са поддържали центростремленията в колективния институт, в Регентството, имало ли е пръв между равните, как е дошъл на живот първият между равните — целият този комплекс от въпроси, г-да народни представители, има само летописно значение и може да послужи като поема. Поема е друго, народните маси — още по-други. Народите днес са и по-големи, и по-претенциозни. Ние възприемаме разбиранията на днешните маси — да се внася законодателен ред във всяко възможна безредие и само тоя ред да се следва и изпълнява. Ще претрагнем народното смущение, ако създадем час по-скоро организация на Регентството със специален статут.

Г-да народни представители! Аз имам чувството и разбирането, че наистина ще се явят срещу мен и срещу моята теза известни възражения. Ще се каже: конституцията е, която дава и отдалеча прерогативите на Регентството. Аз точно затова бях толкоз много изчерпателен — извивавам се загдето ви забавлявам — но аз направих нарочно подчертаване; всякога и във всяко нещо аз се движам изключително само от съображение на практиката политика. Аз виждам, г-да народни представители, че по отношение на тая институция, която е едно изключение и следователно една болезненост, почват да провикват шатално, с добро или лошо намерение, всички възможни фоквоничества, за да може да бъде смутена страната. Аз не държа сметка за личности. Аз, г-да народни представители, не правя реверанси никому. И си позволявам нескромността пред вас да го кажа: няма нужда от реверанси. Рано е още да се правят реверанси на господата.

Стефан Радионов: Само ти не правиш реверанси.

Георги Тодоров: Обаче от съображение да запазим държавата ние трябва да хармонизираме дейността на почитаемото Регентство с добрите възможности, които могат да настъпят за народ и за държава.

Г-да народни представители! Най-ценното на днешното време е държавата и народът. Аз няма да забравя покойния цар, който беше толкоз демократичен, че често пъти правеше афронт на всичките ласкателства и на всички реверанси, които му се правеха отляво и отясно. В него беше внедрена една основна мисъл: спокойствието на народа. В него той търсеше своето спокойствие, въпреки че беше много неспокоен. Той гледаше всичките работи през призмата на баща — баща на собствените си, деца и на дената на българския народ. Един голям човек, един велик човек, който гледа през тая призма; в един малък, случаен сеанс той недвусмислено казваше: „Аз имам чувството и разбирането, че като направя всичко добро за бъдещите поколения, за вашите деца, аз правя най-голямото добро за моите деца.“ Така се държавнически. Другото? Другото друго може да бъде назовано.

Но аз си позволявам, г-да народни представители, голяма откровеност. Простете ми. Времената са страшни, времената са много важни. Нужно е нещата тук да бъдат третирали с откровеност и простотата на Галилей. Тъй разбира нещата. Такава подква са ми е дадена в общественния живот, така разбирам, че трябва да се общественичи. Всичко друго може да бъде лична сметка. Но личната сметка е добре направена, когато се постараш да направиш твърде добре обществената и държавната сметка.

Г-да народни представители! Вторият фактор в управлението е парламентът. Всякога и всякъде парламентите не са служили за образци на подражание. Всякога и всякъде те са си приличали. Цялото им достоинство е само техният активитет с цел оплотяването и обединението на усилията на разнородните стремежи в средите на народните маси. И когато са бивали буйни, непослушни, и недисциплинирани, те не са били третирани като институция с отрицателни качества, понеже историческото им назначение всякога е било това — да отразяват в себе си настроенията и тежестите в народните маси и да ги изживяват в себе си, за да не излизат на улицата.

Може мене да не послушате, но имате един любимец, който създава общественото мнение в нашата страна — моя добър приятел г-н Данаил Крапчев — и аз се ползвам от неговите мисли. Аз не споделям неговата система на мислене за държавно управление. В този пункт аз му правя възражение. Обаче за мислите му за парламента аз му правя реверанс и признавам, че той е в съгласие с всичко, което досега е писано по този въпрос. И той така мисли.

Г-да народни представители! Този човек имаше дързостта точно тогава, когато се спореше да има или да няма Парламент, да излезе велегласно и да застъпва точно тази мисъл: Парламентът ще съществува като един прозорец, през който всичко, което не трябва да бъде в нашия живот, ще се изпарява. Всичко ще се изживява в Парламента, на улицата спорове не трябва да бъдат пренасяни. Пренесат ли се споровете на улицата, свършено е с държавната организация. Това вековете са го потвърдили. Това добре организирани държави са го поддържали. И ние следователно трябва да поддържаме неизменно това разбиране. Това разбиране имаше и покойният цар. Той знаеше, че в Ориента много се приказва — и трябвало и не трябвало, че в Ориента страстите често пъти минават границите на позволеното. И затова той остана верен на това свое разбиране. „Българи — това беше лозунгът му — там, в Парламента, вие ще изживявате всичките спорове. Там ще бъдат пренесени всичките кавги. Там можете да се бнете, там всичко можете да правите. Пазете обаче тия спорове да не излизат на улиците.“ Улиците, това са вените, по които тече нечистата кръв. Там нека да бъде спокойно. Спокойни ли са улиците, ще бъде спокойно в страната.

Ето това бяха генералните и централните мисли на този голям държавник.

Г-да народни представители! Аз трябва да подчертая, че на тази маса (Сочи министерската маса) са стояли мнозина, които нямат вкус към Парламента. На тази маса и вчера, и завчера също са стояли хора, които нямали разположение, които нямали топло, здраво разбиране за Парламента. В този момент не е така. Не ласкай нашия министър-председател, уважаемия бай Добри Божилов. Трябва да призная, че той многократно вече потвърждава, че има чувството, че има разбирането, че трябва да работи с Парламента; че е приобщен седна голяма мисъл — правилното функциониране на нашия обществен живот.

Г-да народни представители! За сегашното Народно събрание се разхождат своеобразни мнения. Едни го наричат послушно, други го осмиват като регистративно. Има нещо вярно, но само нещичко. Аз трябва обаче да призная, че то притежава много общ и привързаност към собствената си общественост. То носи на гърба си голямата тежест на обединението. То има дълг за примера си да учи управници и управляеми, че времето изисква честна обществена мисъл и обединени воли, като зад държавата застанат всички граждани, за да може управлението да се облекчи на техните сили и опитност. Вижда се до осезаемост, че се открива една хубава страница в нашата история, а именно да бъдем силни и богати. Очертават се възможности да се намерят благополучие и човешки живот за всички многобройни бедни българи. Процесът на това обаче е дълъг и трябва да се завърши. Тъкмо в течението на този процес Парламентът носи задължението да запази търпение, самообладание, ред и дисциплина, каквито никога не сме имали в съдбоносните моменти на историята в достатъчен размер.

Г-да народни представители! Всякога в нашата история е липсвал елементът на търпението. Аз по-късно, когато отида към конкретностите, ще поговоря на една тема, за да ви покажа един малък сектор от онова, което наричат „заветите на покойния цар“. Но историческа истина е, че ние загубихме и изпуснахме да осъществим, да задържим много от възможностите. Ние осъществявахме, но не успяхме да задържаме. Това е нашият трагизъм. А всичко това в дъното си пак се дължеше преди всичко и изключително, г-да народни представители, на туй, че ние не сме народ с голяма търпеливост.

Но аз особено намирам на самообладанието. Г-да народни представители, голямо качество е за държавника и за всички другари, които са в настоящото Народно събрание, които работят едно голямо дело, да притежават самообладание. Аз обръщам внимание на тяхната честна заинтересуваност, на тяхното обществено дело, за което работят. То е голямо и затова те особено трябва да проявят самообладание. Няма по-голямо качество за една общественост, за една държава, от това, да бъде запазено самообладанието. Самообладанието е най-големият елемент на съвременността. Самообладание трябва да има у тия, които ни управляват, у тия,

които са носители на изпълнителната власт. Самообладание трябва да притежаваме и ние. Самообладанието трябва да бъде пренесено и в народните маси, защото то е основата, на която се гради здравата и изпитана общественост.

Г-да народни представители! Парламентът се бори за народната подготовка, за издръжливост и изтърпяване продължителността на процеса на войната, както и с надвигането на умората и инертността в масите, два призрака, които винаги са ни довеждали до катастрофа. Аз не искам да давам повече илюстрации от това място. Вие знаете оная поговорка, която съществува у нас: „До нас, пък където ще да мине граничната линия.“ Да не говоря повече.

Но, г-да народни представители, аз не съм и не мога да бъда по темперамент и по разбиране послушник. На мен не е отдадено, както и на мнозина от вас не е отдадено, да бъдат послушници. Послушничеството има място в манастира. Това го съзнавам не само аз; вие по-добре от мен го съзнавате. И все пак обаче в известни моменти ние бяхме твърде много послушни. Бяхме послушни, по мое разбиране, защото когато се спасява държава, когато се прави история на един народ и на една държава, не можем да се ръководим от дребнави сметки и да хвърляме камъчета за трябвало и не трябвало. Нека добре да върви общността, па нека всички български кираири, като дойдат тук да светят вода, да говорят за нотариални свидетели, да говорят за регистративната работа на XXV обикновено Народно събрание. Моят дух няма да бъде смутен, моето честолубие няма да бъде засегнато, вие също няма да бъдете засегнати. Ние ще изтърпим. Нека само да бъде волята Господня над многострадалния български народ, над многострадалната българска държава! Нека ние да загубим от себе си, нека ние да загубим от нашето аз, стига само колективитетът да спечели. Това е достатъчно. Това е, което ме въодушевява. Това е, което ме е възпирало да се боря срещу упоритостта на оная дребнавост, която от сантименталните личности из кафенетата постоянно се усмиваше — че ние само регистрираме и че ние само караме послушничество. Тук има фаланги, които не се занимават с нищо лично и са готови наистина да дойдат до консеквенцията. Тук между нас има фаланги, които са познати като добри общественици, готови на всички рискове и на носенето на отговорности. Ако въпреки всичко това изтърпяваме, това е героизъм. Героизъм има не само от страна на онзи, който стреля. Героизъм е и без да стреляш, без да шумиш покрай себе си, че сваляш и качваш правителства, да вършиш една положителна работа. Аз се плаша, г-да народни представители, от нашите народни маси, че колкото и да са добри, колкото и да обичат държавата си, все пак носят по атавизъм лоши качества (от мислетелско робство: лесно се уморяват, много лесно стават инертни и загубват равновесието преди да се приближат към големите задачи, които ги очакват).

Г-да народни представители! Политиката е само логика за получаване на резултати. В нея се ценят само постигнатите резултати. Това е нейният детерминат.

Прочее, търпеливостта и загрижеността на настоящия Парламент кара някои, които не са търпеливи, да ни характеризират като послушници и регистратори.

Позволете най-после да кажа няколко думи за третия фактор на управлението — правителството. Неговите качества, отбелязани от съвременността, са: бързина и активност, ориентираност и компетентност с носене на отговорности.

Г-да народни представители! Въпреки че в Конституцията е проведена като червена и дебела нишка солидарна и единична отговорност на министрите, все пак аз подчертавам това, което е най-характерното и за съвременната държава, управникът и да има чувството на отговорност. Може да си много просветен, може да си акъллия човек, може да сваляш полюлеите в Нардното събрание от горе до долу, но не оставиш ли светлината да освети душата ти, не оставиш ли най-голямо място в себе си за съзнанието, че рано или късно ти ще носиш отговорност или пред историята, или пред Парламента, или пред съвестта си, защото злепоставяш твоя народ и твоята държава, ти като член на правителството не си на мястото си и правителството не е такова, каквото изисква нашата Конституция. Дълг и отговорности! Министър-председателят не е само пръв между равните, а пръв в одухотворяването на солидарна министерска отговорност.

Обиятайки се на безпартийността, правителството никога не трябва да забравя, че безпартийната власт е само един епизод в нашата държавна история. Природата не търпи празно пространство. Този закон е еднакво приспособим и към обществеността. Кой ще бъдат истински заместители на старите партии? Може би професионалните организации, защото в организирания строеж на новата държава и у нас много видно място се отдели за професионалните организации. Аз не споделям това. Има много практически съображения, които говорят за антитезата. Който прави политика, не трябва да си служи с догматичности и копировка. Не е художник в държавен смисъл оня, който копира; той е щампаджия. Държавник е оня, който, съобразно с бита на своята държава, може да внесе оригиналност. Той може наистина да заимства, но това, което ще донесе, ще бъде на място, ще бъде ценно и съобразно с развитието на самата държава.

Г-да народни представители! Социалният мир е задача на държавата. Тя може да примирява и трябва да примирява. И все пак противоречията между съсловията и стопанските категории си остават. Никой не може да ме убеди, г-да народни представители, че с организацията на професиите ще изчезнат съсловията и стопанските категории. Това е илюзия. Думите никога не могат да отстранят фактите. Търговецът ще си остане търговец. Той ще остане верен на своите разбираня, на своето предназначение. Не го виня, не трябва да го виним. Индустиалецът ще остане един

крупен производител в едно направление. Той може да не притежава много ум, но може да си купи ум. Той може да реорганизира своето индустриално предприятие и да го нагоди по-добре, обаче всякога ще си остане класическа форма на отделна стопанска категория. Същото е с занаятчиите и работниците. Аз намирам, че грешка голяма е, когато се мисли, че с пуста фразеология ние ще примирим противниците, че ще донесем добро на нашето злочесто отечество. Грешка голяма от организационно гледище, от гледище да управляваш е, ако мислиш, че с хубави приказки — един покоен български държавник казваше: „Кажки му аго, да му стане драго“ — ти ще спечелиш и направиш от вълка един здрав стълб в организацията на съвременната българска държава. Приказките не са създали добрата държава. Приказките може би са създали репутация на известни говорители в Парламента, защото това е негово предназначение — да говорим, обаче приказките в държавното управление нямат стойност. Аслъ творец голям и добър е оня, който по-малко говори. Въздържание в говоренето!

Някой би казал, че правя комплимент на министър-председателя. Аз вчера бях трогнат от неговите думи. Трогнат съм затова, защото този човек има съзнанието да бъде умерен, да бъде възискателен към всичките си думи. Ако той рече да пренесе своята възискателност към думите си, своята непретенциозност, че играе роля на голям държавник на някоя голяма европейска сила макар о гьосовица, там някъде в южните, където не знаят какво пишат и говорят, аз ще му направя голям комплимент: тъй се управлява! Вижте с каква осторожност, с каква въздържаност, с каква умереност, с каква отчетливост нашият министър-председател вчера, при един трагичен случай, каза наистина думи, които са знаменателни. Това беше цяла програма: „Кому и на кой народ наистина ние мислим лошото?“ Няма нужда от повече думи. Това е едно изречение много сполучливо, съдържащо в себе си една нова програма, едно ново разбиране на умереност, на въздържане, на умело третиране големите въпроси, които трябва с осторожност винаги да бъдат разглеждани, за да не предизвикат неща, които могат да бъдат опасни.

Г-да народни представители! Всякога и всякъде властите търсят и намират своята опора. Българите нямат вкус към личните режими и затова никое правителство не трябва да се отчуждава от народните маси, защото никога личност сама не може да обърне колелото на живота. Мъчно се управляват недисциплинирани среди. Също така ефемерни са всякакви надежди и очаквания за постигане на резултати при апатичност на народните маси. Управлявани и управници са членове на една нация, които обаче не могат да мислят еднакво, понеже интересите им не са в покой. Съотношението на силите е скритият закон на обществата. Г-н Тодор Кожухаров вчера говори за съотношението на силите. Аз ще се върна. Аз не го разбирам като него, но аз подчертавам и тук, че съотношението на силите е наистина скритият закон на обществата. Управленията могат само да го коригират и облагородяват. Това трябва да се прави. Това трябва да се прави, без да има нужда от връщане назад. Управленията черпят соковете си от живите сили, движещи се по каналите на народните маси. Управления, които се хранят от соковете, движещи се по капиларчатата на бюрократията, стават анемични.

Новото е вече настанено. Ние сме в ликвидация на епохата на нашето политическо юношество. Ето защо няма основание да се плашим от сенките на миналото и да се увличаме с упоритост срещу живота, срещу неговите среди, съсловия и стремления, които образуват общността. В народните маси има и лоши, и добри сили. Управленията имат голямата задача да разсейват едините — лошите, и да задържат другите — добрите. Който отбягва борбите в живота между тези сили, се обрича на отшелничество.

Г-да народни представители! Съревнованията между обществените категории са неизбежни. Никой не може да ги унищожи. Никой досега не ги е унищожил. Унищожава ги само маниакът, който мисли, че наистина могат да бъдат унищожени противоречията, които съществуват в обществените категории. В тях се тура само ред. Претендиращият ред в живота на хората подражава на реда във всемира и се постига последователно, крачка по крачка. Това е голямата задача наменяващите се управления: по очупена линия да вървят към последователно постигане на основната цел — повече ред в живота и възход на нацията.

Г-да народни представители! Нетърпеливият стремеж към крайните изводи всякога е пречил за постигането на тези изводи. Обществата имат своите закони. Най-големият закон е търпеливото стремление към по-добрия ред. Който разбира образуването и движението на обществените сили и върви с тях, пътува без разочарования в общественото творчество. Който работи за обединението на нацията, той трябва да работи преди всичко с обединените й сили.

Г-да народни представители! Аз смятам, че на нашите правителства това трябва да се каже. Аз смятам, че този епизод на безпартийност трябваше да минем, защото се разбираше, че ние трябва да бъдем единни, понеже трябва да вършим една голяма работа. И понеже много страст съществуваше в нашата общественост, и понеже бяхме много раздробени, ние не можехме да излезем с една сила, която убеждава. Никой няма да погледне на нас, защото очите ни са хубави. Всеки ще погледне на нас, ако ние сме сила. Това беше лаямотивът, когато се теоретизираше безпартийната власт — всички да бъдем единни, защото, като сме единни, ние ще бъдем сила, а като бъдем сила, ние ще бъдем зачитани и ще можем наистина да направим една спекулация в полза на самата държава. Само силата се котира.

Г-да народни представители! Отивам към онова, което трябва в този момент най-много да ни занимава и най-много да ни интересува.

Г-да народни представители! В тронното слово се споменава за заветите на покойния цар Борис III. Трябва да ви призная, че аз намирам това за една благодарна тема. Аз обаче да пиша литературно произведение и да го възпроизвеждам пред вас върху това кои са заветите на покойния цар и какво е съдържанието им, това в този момент малко ме интересува. Нека оставим тази благодарна тема, г-да народни представители, на онези, които ще учат поколенията. Но бъдете сигурни, че върху заветите на покойния цар, на този велик покойник, ще се водят много спорове. Едно обаче няма да бъде пропуснато. В никое трете, което ще се пише за него, това е, г-да народни представители, отправната точка на водената от него политика. В първата сесия Негово Величество отправяше към нас следните забележителни думи: „Мир и неутралитет.“ А във втората сесия той казваше: „Нашите мирни усилия и нашето бдително търпение дадоха щастливи резултати.“ Виждате какви важни подчертавания правеше покойният цар — „Бдително търпение!“ Той сам имаше разбирането, че търпението е един голям елемент, е една голяма ценност за управлението на българина и за българската държава. Аз обаче, г-да народни представители, в тая отправна точка намирам на пръв ред да стои неговият завет, че народният интерес за него не беше един капитал за играене на комар. Той не се решаваше на печалби с рискове, по отношение на народния интерес да играе и с добрите си приятели на „ва банк“.

Г-да народни представители! Това по мое разбиране е най-големият пункт в живота и проявяванията на покойния наш любимец. Той подчертаваше народния интерес като нещо особено ценно, което трябва да бъде държано. Той никога не допускаше, народният интерес да отиде в играта на печалби или на загуби. И както имах случая да ви кажа, нашият велик покойник винаги гледаше в големия държавен и народен интерес да вложи всичкото си мъченичество, да вложи всичкия си опит, разбиране, добри отношения, за да получи един голям резултат. И трябва да признаем, че в това отношение той постигна резултат.

Председателстващ д-р Петър Кюсеианов: (Звъни) Г-н Тодоров, моля, завършете.

Георги Тодоров: Г-да народни представители! Позволете ми да мина на въпроса за външната политика на страната. Ако има нещо, което в тронното слово най-много ме интересува, това безспорно са тези знаменателни редове, в които се казва, че въодушевлението на нашата външна политика е да запази мира на Балканите, за да бъдат осигурени интересите на България. Трябва, г-да народни представители, да призная, че аз винаги съм разбирал, че добрата външна политика, пък и изобщо външната политика, винаги се предопределя от една добра вътрешна политика. Аз ще кажа няколко думи и за вътрешната политика на страната. Тук, в пленума, по отношение на външната политика с хубаво сплетени фрази се направиха известни анализи, но с тях няма да се занимавам. Аз обаче искам да изтъкна онова, което трябва да се каже от един народен представител, когато се интерпретира този пасаж в отговора на тронното слово. Със спокойна съвест твърдя, г-да народни представители, че външната политика не е поезия. Външната политика не се интересува от това какви са очите на хората, не се интересува от сантиментите, не се интересува от туй дали се правят вицове и дали може да бъде изживян един весел сеанс. Ония, които вършат външна политика, и ония, които я контролират, трябва да имат едно разбиране, че външната политика има своите условия много надълбоко и че трябва да се съобразяват с тях дълбочини, които се намират в интересите на борещите се, в борбата, която съществува между тях.

Г-да народни представители! Очите не винаги говорят това, което се чувствава. И аз познавам много добре романа на Германия и на Англия. Английският и германският роман имат нещо свойствено; характерното на немския и на английския роман е това, че тогава, когато героите им най-много страдат, те най-добре се шегуват. А ние, славяните, когато най-много страдаме, тогава най-много пъшкаме, тогава най-много се оплакваме. Всеки народ има свойственото си, всеки народ има битовото си. Битовото може да се знае. Но оня, който прави външната политика, той трябва да не върви по данни за оправдаването на една политика от това или онова, което може да бъде почерпено от един повърхностен поглед.

Г-да народни представители! Мирът на Балканите — това е хубаво. Направи ми обаче впечатление вчера и завчера, когато се разискваше въпросът за външната политика — добросъвестно ви казвам това — гдето ораторите по външната политика на България, говореха, че „нашите искания са справедливи“. Смятате ли, г-да народни представители, че наистина до този момент не се знае, че исканията на България са малки? Смятате ли, че не се знае, че тия искания са справедливи, че са легитимни? Със създаването на Санстефанска България се туриха основите на справедливостта на каузата на българския народ. Това от всички се разбира много добре. Реалността и справедливостта на българската кауза се знаеше и в Берлинския конгрес, знаеше се и в Сенжерменската среща, знаеше се и в Букурещкия мир; тя се знаеше и продължава да се знае и до днес. И едва ли някой би могъл да отвори уста, за да каже, че нашата кауза не е чиста, не е малка и не е справедлива. Това е характерното. Това обаче иде като поука, г-да народни представители, за нас. Оттук правя заключение, че и когато имаш една справедлива кауза, когато всичките имат съзнанието, че наистина тая кауза трябва да бъде поддържана, пак трябва да се знае, че не справедливостта на каузите е това, с което може да бъде поддържана една държавна идея или едно държавно искане.

Г-да народни представители! Народите страдат не от това, че не се знае справедливостта на техните искания. Народите, и осо-

бено малките народи, страдат, г-да народни представители, защото, както казва Езоповата приказка: „Когато атовете се ритат, магаренцата винаги страдат и главите им се чупят“. Смятате ли, г-да народни представители, че наистина хората нямат свои съображения в поддържане на грешки; смятате ли, че наистина няма резонност и в тяхното не хубаво държане по отношение на една справедлива кауза? Международното общество е едно общество без право. Международното общество има само възли закони: докато не бъде организирана международността, ще съществува само единственият и изключителен закон за съотношението на силите. Силният ще гледа на малкия като на разменна монета. Слабият има голямата задача да бъде достатъчно мъдър в маневрирането и ако би му се отдала възможност в тия ританици, които стават между големите, той да може тук-таме да се промъкне, за да запази преди всичко здравината на своята глава. Едно аз искам да изтъкна и да подчертая, г-да народни представители, че навсякъде за малкия остава само мъдростта. Не трябва никога да забравяме една великолепна мисъл, която вече намира приложение навсякъде: малкият и на международния пазар, и у дома си е малък. Той с малък аршин трябва да чертае нещата. В раздвиганията на големите интереси нам прилича да регистрираме само респект към тяхната легитимност — легитимността на големите. Защото нито за минута не трябва да забравяме, че в огъня на разгорещалото желязо съперническите интереси на големите няма да ни запазят главата. И все пак, г-да народни представители, и при тия трудности за малките, при тия трудности, специално за нас като малък народ, ние можем и трябва да отстояваме каузата на нацията, но винаги с такт, с въздържание и сериозност, защото тежко и горко на тия, които излизат от сферата на позволеното и на приличното отношение към важността на нещата. Със сериозните работи шегите не се правят. Затова всеки деятел, малък или голям, нека има ръководното начало в третирането на големите въпроси, че всяка драмка или шарка може да увреди на общата кауза, та да мисли, да преценява думите си, да вързва езика си.

Немците имат една много хубава приказка, че и глупостта е дар Божий, но никога не трябва да се злоупотребява с него. Това специално важи, г-да народни представители, за малките народи. Със съдържанието на техните искания ние трябва да бъдем внимателни, трябва навсякъде да подчертаваме, че ние не проявяваме нито лакомия, нито дързост, нито закачки, нито предизвикателства, но се държим коректно и почтено, че ние сме неотстъпчиви от светостта на нашата кауза, че тази святост ние ще я отстояваме с всичките си сили. Но все пак аз смятам, че трябва да бъде поддържана една мярка: всеки трябва да носи със себе си метрото. Най-много управляващите трябва да носят метрото, защото времната са знаменателни и страшно големи, защото те могат да донесат и полза, но могат да донесат и големи вреди. Затова трябва всичко да отмерваме. Не е хубаво, г-да народни представители, малките народи да вдигат много мерника. Вдига ли много мерника, често пъти ще ти завидят и тогава ще дойде...

Ангел Сивинков: Кажете нещо по-конкретно, г-н Тодоров, дали мерникът на България по външната политика е вдигнат или не.

Георги Тодоров: Аз казвам „не“ и отговарям на въпроса Ви, г-н Сивинков.

Стефан Караиванов: Г-н Сивинков! Защо прекъсвате оратора?

Георги Тодоров: Официално няма никакво вдигане на мерника, не е вдигнат много мерникът, но в България има хора, които вдигат мерника, и затова аз отправям към тях апел и им казвам: внимавайте, всяко нещо трябва да бъде с ръста си, с възможностите, с които разполагаме.

Г-да народни представители! Има една приказка и тя е много подходяща. Те е, че перченята и помпозностите могат да съществуват, но само в мирно време, и то през месеците, когато излизат на сватбена игра пауните да се надуват и да се разхождат. Един отделен човек може да се надува, но когато се върши голяма обществена и държавна служба, смятам, че всеки трябва да бъде с езика си и с мисълта си на място; всеки може да помага на управлението, но трябва да помага като добър стопанин, който разбира, че никога мирката не трябва да бъде загубена в нищо. Това е само предупредителност, г-н Сивинков.

Председателстващ д-р Петър Кюсеианов: Моля Ви се, г-н Тодоров, недейте влизать в спорове. Г-н Тодоров! Повече от един час вече говорите! Моля Ви се, вече приключвайте.

Георги Тодоров: Аз свършвам. Аз се водя, г-да народни представители, от една максима, от която не мога да отстъпя. Можете да ме обвините, аз обаче имам разбирането, че малките народи имат малки възможности. И затова ония, които не могат да прочетат тронното слово, трябва другите добре да им го прочетат, за да разберат колко то е скромно по дух, колко то е въздържано по език. И следователно тая предупредителност от тронното слово трябва да отиде в ония среди, които боравят с едно или с друго, за да могат да поддържат хармоничност с онова, което се поддържа от законоустановените власти.

Г-да народни представители! С две думи аз искам да отида към други две точки от отговора на тронното слово и с това ще свърша.

Г-да народни представители! Отивам към онова, което е казано в отговора на тронното слово за нашата войска. Войската е нашата надежда, тя е нашата опора. Истина е, че българският народ държи за своята войска. Истина е, че нашата войска никога не ни е

засрамявала. Истина е, че ние имаме една бойна репутация. Ние трябва да държим на бойната репутация и онова, което съществува в нашата малка история, да бъде запазено.

Г-да народни представители! Това наистина е така и така трябва да бъде заради туй, защото войската е единичката опора, на която един народ може да остави реализирането и постигането на това, което той нарича близка или далечна задача. В този пункт обаче до г-н военния министър отправям една молба. Не затова, защото искам да правя известни подчертавания, но затова, защото смятам, че ще допринесе нещо за нашата войска.

Ръководният персонал на нашата войска, г-да народни представители, е подмладен. Това е добре, това отговаря на онова, което съществува днес, че младите наистина могат да бъдат героични, че младите могат да създават подвизи. Все пак обаче, г-да народни представители, по моя преценка, във Военното министерство трябва да бъде установена една щастлива традиция, едно начало трябва да бъде поставено: онова, което е изпитано, онова, което е добро, онова, което е депозирало разбирания, организаторски талант в армията, онова, което е било близко до народните маси и което се чувства още със сили и възможности да бъде полезно на своята страна, макар и да е отишло в о. з., пак да бъде използвано, да бъде добре използвано. Опитът не трябва да бъде изгубен, опитът е същността на науката. Науката знае едно, но опитът знае две.

Г-да народни представители! Не цитирам личности, но трябва да констатирам, че и в миналото, и в настоящето дохождат и си отиват военни министри. Аз имам нещастieto да слушам един бивш военен министър да ми казва: „Може би и аз допринесох нещо, може би се намираха хора, които коректно ценяха известни начинания в мене, но уви, в този момент аз съм в положението на нула — не след единичките, а пред единичките.“ Това, г-да народни представители, е много тежко. Това може да бъде поддържано в друг ресор, това не може да бъде поддържано обаче в един ресор, където има големи ценности. Но по-голяма ценност от народната отбрана не може да съществува. Аз имам възможност да говоря с ония военни, които развеждаха нашата обединителна кауза из целия Балкански полуостров, онези, с които и аз бях в Албания, в Македония, в Добруджа и в Тракия, които имат житейския опит, които имат познанията, които знаят географията и всичките възможности там, където може да се развие това или онова, и смятам, че Военното министерство трябва да поддържа с тях постоянен контакт. Неговите връзки с опита трябва да останат, защото младостта си е младост, а опитът е една по-голяма ценност от младостта.

Председателстващ д-р Петър Кюсеианов: (Звъни) Г-н Тодоров! Моля Ви, приключете. Един и половина час говорите.

Георги Тодоров: Г-н председателю! Оставете ме да завърша, както господата преди мене.

Председателстващ д-р Петър Кюсеианов: Аз ще Ви дам възможност да завършите, обаче моля Ви се да завършите.

Георги Тодоров: Имам намерение да завърша.

Председателстващ д-р Петър Кюсеианов: Всички последващи оратори ще претендират да говорят повече от определеното време.

Георги Тодоров: Ето на, казвам Ви, ще завърша.

Председателстващ д-р Петър Кюсеианов: И без това аз Ви дадох възможност да говорите повече, много повече от един час.

Георги Тодоров: Г-да народни представители! Когато дойде до войската, дължим й откровение, колкото и да е голяма нашата надежда, нашата обич и привързаност към нея. Вие пак ще започнете, като рояк — у-у, насам-нататък, да говорите, но аз трябва да го кажа: действащото е добро, действащото е на мястото си, войникът има добро въодушевление; България има най-добрия военен елемент в подофицерството, българското подофицерство е бъдещето, което ще спаси бойното реноме на българския народ и българската войска, наред със своите водачи. Но все пак, г-да народни представители, има нещо, което наистина не върви съвсем гладко и в тази светая светих. Много се радвам, че днешният военен министър г-н Русев, който 4, 5, 6 години е ръководил разните доставки, за когото висши съдии казват, по справедливост, че, участвайки в комисията по чл. 120а от закона за бюджета, отчетността и предприятията, която комисия негализирала големи работи, е запознат с едно голямо дело, което е завършено и върху което никой не може да хвърли сенчица. Бих искал това богатство, което той го има, да може да го разнесе към ония, които обзавеждат военните складове, интендантските служби, счетоводството и касиерските работи. За тях някой път и на някои места, добри граждани, дори бивши военни говорят неща, които оставят сенка върху голямата надежда на българския народ. Да се отрежат възможностите за приказки и по отношение на тия служби.

Г-да народни представители! Минавам към народната просвета.

Председателстващ д-р Петър Кюсеианов: (Звъни) Моля Ви се.

Георги Тодоров: Оставете ме, г-н председателю!

Председателстващ д-р Петър Кюсеианов: Много стана, ограничете се, моля Ви се. Повече от половин час от определеното Ви време говорите.

Георги Тодоров: Сега ще свърша. За народната просвета аз мога да отпратя две пожелания. Програмата е много тежка, програмата е много изморителна за нашите деца.

Стефан Радионов: Това е вярно.

Георги Тодоров: Е, слава тебе, Господи, че Ви удовлетвори, г-н Радионов! Програмата е много изморителна и изтощителна, г-да народни представители, и аз смятам, че нашият министър би трябвало да се заеме, да се замисли и да поработи по този въпрос. Но той да поработи. Аз нямам вкус към онези стари дейци, които се намират в министерството. Аз искам нов дух да остане да витае в едно законоположение по отношение на програмата, за да можем да дойдем до *mens sana in corpore sano* — просветен мъж, но все пак здрав мъж!

Стига, г-да народни представители, толкова много неврастеници! Стига толкова болезнени ученици! Нашето бъдеще в лицето на тези деца започва да бъде застрашавано. Това е поправимо. И аз вярвам, че ще бъде направено нещо за облекчаване участието на учащата се младеж. Спомняте си много добре, когато се прокарваше бранническото, че аз пред вас употребих следната формула: престанете да създавате хора, които да отиват в живота с билети gratis. Престанете да третирате гратисчиството като нещо голямо. Съвременната държава има нужда от умни граждани. Ония, които се нагърбят да управляват съвременната държава, трябва да бъдат преди всичко с ум, трябва да притежават качествата на учени хора. Модерната, буржоазната държава ще загуби основите си тогава, когато вие ще я обърнете на едно хранилище, където ще дойдат някой си, ще минат и ще си заминат, без да изнесат опита, без да изнесат познанията на вековете, без да изнесат точността на науката, която е важна за обзавеждането на живота, за поддържането на колектива.

Г-да народни представители! Аз и сега поддържам това. То не противоречи на облекчаването на програмата. Но трябва да ви призная едно. Голям кураж се изисква от един министър на народното просвещение, който най-сетне да вземе да ни спаси от язвата, която е страшна. Вие я виждате: това е полуинтелигентността! Ами това е страшно, г-да народни представители, което съществува в нашия живот! Ами в Ориента е добила гражданственост точно полуинтелигентността! Тази полуинтелигентност трябва да бъде ликвидирана. Това е класата, която най-много измъчва и която най-много претендира в нашата общественост; тази класа е, която пълни кафенетата; тази класа е, която усмива, което трябва и което не трябва: тя е класата, която претендира! За тази полуинтелигентност един мой учител казваше: „В Ориента няма да бъде постигнат добър обществен резултат, защото там полуинтелигентността доминира, защото там няма съотношение между здравия физически труд и интелигентността.“ Интелигентът е творец на блага духовни, а физическият работник не притежава голям ум, но той има здрав инстинкт, когато в полуинтелигентна няма здрав инстинкт, няма и създаването на блага духовни и стопански. Това е само една класа, която изядва обществената организация. Как ще дойде спасението? Повече професионални училища, поврат към професиите!

Председателстващ д-р Петър Кюсеиванов: Г-н Тодоров! Моля Ви се, недейте ме кара да продължавам да нарушавам правилника. Давам Ви 5 минути, за да приключите. Вие се впускате в съждения, които съвсем не ми дават основания да мисля, че скоро ще приключите Вашата реч. За това Ви давам 5 минути да пристъпите към заключителната част на своята реч. Моля Ви се!

Георги Тодоров: Добре.

Председателстващ д-р Петър Кюсеиванов: Има правилник, който трябва да спазваме.

Георги Тодоров: Правилникът е само за мене.

Председателстващ д-р Петър Кюсеиванов: Не е само за Вас.

Георги Тодоров: Нека бъде отбелязано в протокола, че наистина подпредседателят г-н Кюсеиванов е проявил достатъчно мъдрост към Георги Тодоров, да приложи всичките санкции, точките и запетайките на правилника.

Председателстващ д-р Петър Кюсеиванов: Досега съм Ви дал 40 минути повече да говорите.

Георги Тодоров: А хората ще дойдат да прочетат и онова, което е било вчера, и ще разберат кое ми е дало повод, като народен представител, да кажа: аз завиждам на опозицията. *Tempora mutantur!* Измени се времето! Измени се съотношението на силите, измениха се нещата! (Оживление)

Председателстващ д-р Петър Кюсеиванов: Г-н Тодоров! Защо не уважавате една бележка?

Георги Тодоров: Уважавам.

Председателстващ д-р Петър Кюсеиванов: Моля Ви се.

Георги Тодоров: Свършвам.

Г-да народни представители! Трябва най-сетне да завърша по необходимост о друг един въпрос, който е също много важен. Съжалявам, че не мога да си кажа думата за вътрешната поли-

тика. Аз ценя така, както е дадена, особено добре, формулировката на вътрешната политика на правителството. По въпроса за спора дали трябва да се върви по пътя на бабанлъка, на укротяването или пък трябва да се върви по пътя на умиротворението, ще кажа следното.

Г-да народни представители! На всеки случай искам да бъде разбран и наясно с вас. Аз стоя на страната на умиротворението. Аз стоя на страната на умиротворението затова, защото на нашия народ предстоят много важни задачи. Нашият народ трябва да остане единен. Най-голямото качество на днешното време, това е да не допуснеш да бъде нарушено единодушието и идиодействието, което трябва да съществува в един народ. Това го потвърди и министър-председателят на Унгария г-н Калай, който каза следните бележити думи: „Най-голямото достоинство за съвременността, което трябва да бъде поддържано, това е управникът да има далновидността да не настане разногласие между нас, унгарците.“ Нищо повече не мога да кажа. Аз искам правителството да продължава в този път: който излезе на фронт срещу държавата, той ще получи заслуженото. Но в никой случай нещата не трябва да бъдат прекалявани; бабанлъците не са добри. Трябва да помните, че ние сме млад народ. Ние сме народ, в който има кисели сокове. Ние сме народ, на който киселите сокове могат да бъдат впрегнати и използвани. Аз не мога да забравя бележитата мъдрост на покойния дядо Ляпчев „Со кротче, со благо!“ С тая политика ние постигнахме много резултати. Тая политика, ако се продължи, ще бъде добре дошло за нас.

Разбира се, оня, който трябва да получи заслуженото, бидейки на бойния фронт срещу държавата, той ще си го получи.

Г-да народни представители! Що се отнася до стопанството, — трябва само с две думи да приключа, защото времето ми вече отива изтече — добре е направил почитаемият министър на финансите, гдето в рубриката, където се говори за него и за неговите работи, той вече е поставил в допитателство двата въпроса: държавните финанси и народното стопанство. Стопанство и финанси — това са скачени съдове. Колкото трябва да се внимава върху финансовите въпроси, толкова трябва да се внимава и върху стопанството.

Г-н министър-председателят и министър на финансите ни говори, че той има особено голяма грижа за запазване на нашата национална монета. Това е хубаво и така трябва да бъде, г-да народни представители.

Г-да народни представители! Нашият лев ще бъде лев, докато е коронката му отгоре. Когато обаче вземе да се клати коронката му отгоре, тогава той не само ще инфлаира, ами ще подкопае вярата в института, който емитира, който издава самите банкноти. Мене особено ме радва, че тая загриженост съществува. Мене особено ме радва, че се отдава голям дял в тронното слово на нашата монета. Но да ви занимавам с паричния въпрос това не смятам. Аз и тук поддържам старата максима: пари на пазара, банкноти, могат да бъдат пуснати толкова, колкото попитвателната на пазара може да ги погълне. Пуснеш ли повече, всичко е загубено. Мъдростта е там. (Сочи министър-председателя) Мъдростта е в него, в главата му. Той трябва да внимава върху този стар класически закон. Никой не може да ме разубеди, че инфлаирането, че клатушкането на коронката на лъвчето ще настъпи само тогава, когато не се запази посоченото съотношение. Инак паричната пробиема е най-тежката и ми е невъзможно да се занимавам с нея. Аз се отказвам да се занимавам с нея не заради туй, защото ме е страх, че навремето Гладстон беше казал: да се занимаваш с паричната проблема, това е тежко и съдбоносно, защото паричната проблема и изучаването ѝ е създадо повече идноти и повече нещастници, отколкото любовта на света!

Но, г-да народни представители, все пак трябва да се признае, че това е много важен пункт, че това е наистина нещо, което трябва много да ни занимава, защото от него по-нататък ще зависят и много неща, които трябва да стават в нашата страна.

Г-да народни представители! Две думи за черния пазар. Аз съм имал случай вече да се изкажа по него.

Черният пазар съществува дотогава, докато се дава възможност да се отива в черния коридор, за да може да се купува. Кой отива в тъмния коридор на черния пазар? Там отиват тъмните личности. Кои са тъмните личности? Тъмните личности са тия, които печелят парите немилно-недраго, за които няма значение стойността и цената. На тъмните пазари не отива чиновникът, не отива и жената на чиновника, не отиват и неговите деца, защото там не достига и за най-елементарните неща. В тъмните коридори отиват спекулантите — и единият, и другият, и този, който продава, и този, който купува. Единият може да даде много пари, защото разполага с много парични средства и може да заплати рисковете и всичко на оня, който ще му предложи и който ще му даде нещо.

Тъмните коридори, черните пазари, г-да народни представители, могат да бъдат унищожени само с вземане на енергични и категорични мерки, като се даде възможност на всеки един богатш, безразлично с колко много средства той разполага, да може да живее така, както може да живее порядъчно един обикновен българин в нашата страна.

Г-да народни представители! Аз свършвам с последните си думи. Новото, което съществува в тази графа, са цените: справедливи и навременни. Това е новото. Досега се говореше за заковани цени. Грешка. Мене ми се струва, че изобщо правителството и ние никога не сме поддържали заковане на цените. Може да бъде заковано с пирон онова, което е елемент, което е просто, но онова, което е производно, онова, което се получава от много елементи, от голяма съобразителност, от един тежък и дълъг процес — никога не трябва да се поддържа, че то може да получи заковане. Ето защо аз поздравявам тая инициатива, която наново се слага от нашия другар, министърът на търговията. Аз го поздравявам за тия знаменателни думи: справедливи и устойчиви

цени! Справедлива цена — това значи да може да се отиде до реалността, до действителността.

Г-да народни представители! Справедливата цена изисква да се проанализират и да се знаят всеки път съставните елементи, за да може съобразно с тях да бъде определена и цената на стоката. Устойчивата цена не значи закована цена. Устойчивата цена е цена за един период време. Министърът на търговията трябва винаги да следи живота и да знае в кой момент какво следва да даде, и то пак за известен период време. Но тогава, когато условията се променят, когато сурогатите се изгубят, когато съотношението е нарушено, когато трябва да дойде ново коригиране и ново изменение на всички тези елементи, той трябва да се намеси и да установи справедливата цена за дадения момент. Аз подчертавам пред нашия другар, г-н министър на търговията, промишлеността и труда, една мисъл: има съсловия, има категории български граждани, които с малко производство, без да задоволяват напълно нашите нужди, вземат топове банкноти, а има съсловия, които хранят и гледат целия български народ и българската войска, а получават малко парични средства и едва преживяват. Винаги трябва да се държи сметка за тези категории, да се взема пред вид съотношението на онова, което те дават. Справедливостта трябва да бъде в основата на съображенията, когато ще се определя справедливата цена, защото само така тя може да бъде и устойчива.

Г-да народни представители! Аз свършвам. Свършвам с един единствен позив и към вас, и към онези, които управляват — позив, който бе отправен навремето и от железния канцлер Бисмарк и който определя цялата система, която трябва да има една държава. Навремето си Бисмарк се обърна към всички, които бяха в райхстага, с този позив: „Сдружете се, ако ли обаче не можете да се сдружите, защото не можете да се гледате един друг в очите, тогава опрете гърбовете си един до друг и пак ще бъдете сдружени.“ За да може сдружено да гледате и да наблюдавате непознатия, който застрашава целостта на държавата. Това е единственият позив, който и аз отправям: там гдето не може да се постигне сдружаването — говоря за ония обществени сили, които наистина са полезни, които могат да бъдат полезни на нашата общественост, които могат да бъдат оползотворени, но не можем да ги спечелим и да ги вземем под ръка — сдружете се, макар временно, за да можем да следим врага, който всеки момент може да дойде и като нощен крадец може да разруши най-големите блага, които сме длъжни да пазим. (Някои народни представители ръкопляскаха)

Обаждат се: Дайте малко почивка.

Председателстващ д-р Петър Кюсеианов: Има думата народният представител г-н Петър Савов.

Петър Савов: (От трибуната) Г-да народни представители! Възникването, с което беше прочетено тронното слово, и видните съзвиз в очите на регента Негово Царско Височество Княз Кирил бяха върното изражение на онова настроение на скръб, онова състояние на действително изживяван траур, което облада целия български народ поради така бързата и неочаквана кончина на неговия държавен глава, на О'Бозе почившия цар Борис III.

Всички бяхме свидетели на изразената скръб по този случай от българския народ, в която манифестация не може да не видим и оплакванията на собствената си съдба. Той оплака преди всичко големите качества на сърцето, на ума и на волята на покойния, тъй като той остави незабравими следи в душата и в съзнанието и на последния свой поданик. Три големи качества, по моя преценка, оплакахме ние в дните от 28 август 1943 г. насам. Първо, ние оплакахме качеството му на неумолим, на неукротим и на смел противник на авантюристите. Второ — на смел защитник на всестранините интереси на българския народ и, трето — безпределния международен авторитет, с който той се ползуваше във от страната поради изключителните си качества. Тези три големи ценности загуби българският народ завинаги. И тук виждам за неизмеримостта на неговото нещастие. Неумолимата съдба обаче наложи да се постави големият национален проблем за Регентството. Устойчивостта и самообладанието бяха поставени на сериозно изпитание. За честта на XXV обикновено Народно събрание, последното запази присъствие на духа и с пълно съзнание за своята историческа мисия днес намери максимум успешно решение при нашата действителност и избора за регенти, при условията на гласуваното предварително решение, между подходящите най-подходящите и между достойните най-достойните: Негово Царско Височество, брат на блаженопочившия, обичан още като брат, но и уважаван като любим за всички неотклонен спътник във всички постъпки, в целия живот на своя покоен брат; той, макар и не влязъл в големия контакт с нашата общественост, оставяше винаги впечатлението на неизтощим източник на благородство, на скромност и на голяма привързаност към ония разбирания за държавното управление, които ръководеха неговия брат.

Г-н професор Богдан Филев, изтъкнат учен, засл. най-авторитетното място в иерархията на нашата научна дейност, председател на Академията на науките и в близко и непрекъснато сътрудничество с почетния председател на Академията на науките, покойния цар. Може би от това сътрудничество или от по-сетнешното му сътрудничество в управлението, в продължение на четири години участие в ръководството на държавата ни и в продължение на две години като шеф на кабинета, той даде довольно доказателства и на такт, и на мъдрост, и на прозрение. Доста е само да си спомним как умело чрез него се изживя приемствеността от неговия предшественик.

Г-н генерал-лейтенант Михов, любимец, отличен и подчертан военачалник, най-ценното качество на когото е, че е израснал из

дебрите на здравата българщина, из средата на селото и стигнал до най-високото стъпало, от военен министър днес да бъде в регентския съвет.

Г-да народни представители! Казах, в нашата действителност това беше максимум успешно решение. Ние, на които беше поставена проблемата да изпълним една конституционна повеля, да изберем регентски съвет, не можахме да не се сметем с нашата, за съжаление, понякога печална действителност. Та кой, уважаеми г-да народни представители, в нашата политическа и обществена действителност повече или по-малко не е бивал критикуван, с тенденция да бъде унищожен? Та нали навремето, още в IX—X век Черноризец Храбър беше подчертал, за голямо съжаление, негативната особеност в характера на българина — че той със стръв проявява чувство на завист и ако, казва той, някога българският род роди гений, това ще бъде геният на завистта?

Е добре, г-да, трябва ли да ви припомним, че се намериха ръководители в управлението на страната, които се отнасяха като към *quantité négligeable* към този, чиято смърт ние преживяхме като една действително безпределна и непоносима мъка? Не бяха ли ръководители на управлението, които се отнасяха към този светец на българщината с прозвището „господинът с меката шапка“; не бяха ли други негови сътрудници, които се отнасяха едва ли не с горчива подигравка на непоносим сарказъм? И ние, които имаме щастливия случай на два, други на три, други на четири пъти да се срещнем с него при връчване отговора на тронното слово, си спомняме с каква мъка той споделяше с нас, като характеризираше средата: „Доволен съм, че се намирам в средата на собствената си генерация, защото това или онова беше в близкото и далечно минало.“ И защото, г-да народни представители, днес, когато повече от всякога за всички като повелителен дъг се налага единство и сплотеност, трябва да изковаваме стрели, и то обосновани не от особена голяма обективност? Всички трябва честно да признаем, че регентският съвет беше посрещнат от целия български народ от Силистра до Дедеагач и от Варна до синия Охрид с пълно одобрение и с аklамация за решението на българския Парламент. Този факт не можеше да отминие и за ония, които правеха опита да направят една критика. Не се съмнявам в честността на тяхното помисление, но те направиха най-напред необоснована критика, и второ, оставиха ефекта, че се изковава една критика, че се насочва удар срещу един върховен конституционен фактор, какъвто е регентският съвет. Нямаше нужда помому от това. Елементарно нещо е да се говори за правата и задълженията, за особените функции, които има регентският съвет. То се знае, че регентският съвет не притежава личните качества на царстващия монарх; то се знае, че не притежава особени лични качества на свещеност и неприкосновеност. Излишно беше да се говорят тези работи. Но онова, което аз смятам, че съществуваше като настроение не, но като твърдо решение в този регентски съвет, то е, че има пълно другарско разбиране. Всеки ще заеме своето място. За българския народ е вече ясно кой ще води репрезентативната функция, представителната функция и т. н. Като имам пред вид качествата на принца Негово Царско Височество, неговото голямо благородство и скромност, аз съм уверен, че той ще изживее едно чувство на стеснение, когато чуе какво се говори тук или когато прочете онова, което се отбелязва тук.

Г-да народни представители! Трудността на проблемите, които съдбата ни наложи, не е свързана само с голямата политика, но и с поведението на всеки отделен българин, с вярата и упование, които той трябва да има във върховното и отговорно ръководство на държавата. Ако нашето единство беше необходимо през живота на великия покойник-цар, то днес е десетократно по-необходимо. И Парламентът е длъжен на първо място да покаже здравия политически и народностен инстинкт на българския народ. А това ние ще сторим, като се освободим от личните домогвания и захвърлим дребните амбиции, като се противопоставим решително и смело и на чуждите пропагандни издевателства, за да образуваме неразрушимия блок на народното единение, гаранцията за успеха и запазването на блестящо реализираното дело на царя-обединител.

Г-да народни представители! С външната политика няма да ви занимавам. Стрелката, която беше закована, която с едно блестящо острие сочеше на целия свят нашата политика, тази стрелка, която замръзна на датата 28 август 1943 г., сочи нашия път. Пътят ни е открит. Трасирано е шосето на нашата външна политика. Отклоненията абсолютно никакви. Той умря. Остана да продължат неговите заместници със своите максимални възможности. Дали те ще изпълнят своя дълг — ще има да видим. Обаче аз имам, поне за себе си, увереността, че този състав на регентския съвет, който ще има да упрежнява прерогативите на държавния глава — на малолетния цар Симеон II — не може да има за пътеводна звезда друго, освен това светло острие на стрелката, замръзнала на 28 август 1943 г. — запазването на мира на Балканите.

Но, г-да, нахъсо, понеже се върши пропаганда от много страни, ще кажа, че три са системите, които имам пред очи, когато говоря за външната политика. Първата система е тази, която използва всички средства на пропагандата, която използва материалните средства, всичко възможно с перфидност и с открития полкуп — това е англо-саксонската система. Ние из основи отричаме тази система, защото тя е свързана с Ньойи, с оня именно санаториум, който създадох за българския народ в 1918 г. Доста е само да си спомним думите, които един от подчертаните изразители на английската политическа мисъл — Бътлер — беше казал в началото на войната: „Вие ще си запазите границите, които имате днес, ако останете неутрални до края на войната“. Те, които гарантираха за вечни времена креациите на Версайския договор, те, които бяха оковали българския народ, отсичайки живи части от него, гарантираха за вечни времена тези именно граници. Това ни даваше английската политика. И днес вие виждате средството, с което те

си служат — „оставете, казват те, на нашето благоволение и вие, българите, ще бъдете спокойни за своето бъдеще“. Благоволение от англичаните, благоволение от тези, които двадесет и толкова години толерираха непоносимия режим на Ньой! Това означава ни повече ни по-малко морална капитулация и политическа провала. Италия на Бадوليو се поведе по мярката, която ѝ се представи от англо-саксонската фаланга. Бадوليو прие пълната и безусловна капитулация, но реализира гиселта на 45-милионния италиански народ, който днес е разделен: една част с Бадوليو и краля, друга част с Мусолини. Разорение на градове и села, болести и епидемии, смърт повсеместна и накрай пълното абсорбиране на презрешието на световната обществена съвест за нечуваното в историята предателство спрямо своя съюзник. Тази ли е съдбата, на която можем ние да завидим, за да приемем англо-саксонския курс на външната ни политика?

Втората система е болшевишката. Характеристиката ѝ е: граждански екцеси и терор върху стопанското устройство, пълно разложение на самостоятелния земеделски стопанин, следователно пълно разложение и разруха на националното стопанство. Системата на колхоза и совхоза при нашия свободен и независим земеделски стопанин, това ни повече, ни по-малко означава кръст на неговата самостоятелност и въпрягането на българския свободен селяк в една истинска робия. Към всичко това, като прибавим и империалистическите аспирации, останали още от времето на Петър Велики, картината на една бъдеща България под скиптъра на този курс на външната политика е налице.

Третата система, г-да народни представители, това е нашата, българската система на националното обединение. Много се приказва по него, много се теоретизира, много се обосновава, та е излично пред вас, народните представители, да се приказва за него. Онова обаче, което във връзка с тази тенденция на външната политика е усвоено стопанството от българските правителства и от българската държава, то е: съдбините на нашия народ и на нашата държава да бъдат изключително в чистите български ръце, в унисон с нашите велики съюзници, като ръководители на борбата срещу несправедливостите на мирните договори, но неотлъчно следвайки нашата самобитна и своеобразна национална политика. Аз съм уверен, че както великият покойник ни водеше между капките, както добре се изразява нашият колега г-н Кършев, така и ръководителите на външната политика днес ще вървят по пътя на един стремеж да овладеем съдбините си и хомогенно да ръководим тия съдини, тъй както ни повеляват големите национални интереси — при минимум жертви, максимум възможни благоприятни резултати. Обаче в никакъв случай не и приспивият пацифизъм, който убива духа и който понижава творческата енергия. Винаги нащрек, с пушка при нозе, и миролюбци на Балканите — ето в три думи нашата външна политика.

Аз смятам, г-да народни представители, че отговорните ръководители на България в тия исторически моменти ще имат пред вид именно тия ръководни начала, които, по моя преценка, бяха и ръководни начала на великия наш покоен държавен глава.

Г-да народни представители! Каза се във връзка с общото положение вътре в страната, че единството, както никога досега, не е само един шаблон, не е само един етикет, не е само една фраза, а трябва да се вложи и конкретно съдържание — единство идейно и духовно, единство материално и физическо. Това единство обаче днес се разяжда от три причини. Първата, на която аз спирам вниманието, особено на г-н министъра на вътрешните работи, е външната пропаганда, която действа върху съзнанието и върху психиката. Какво е това, г-да народни представители, да се разгласява надлъж и нашир, и по радиото, и в печата, за голямо съжаление и от българската телеграфна агенция, за следвоенните планове на англосаксонците? Вързали в кърпа победата, та разгласяват по света за тия тристранни конференции и комисии в Лондон, които промишляват за следвоенните планове, за стокообмена, за наказание на провинените, за териториалния кроеж и т. н. Така те втълпяват в съзнанието на масите, че тяхната победа е сигурна.

Славейко Василев: В кавички!

Петър Савов: Това е един поном, един похват, който обаче за голямо съжаление прониква и в Българската телеграфна агенция. И аз завчера питам уважаемия представител на Дирекцията на печата, защо се дават тия телеграми от Берн. Целият швейцарски печат активно съдейства на англосаксонците, според моята безпретенциозна преценка. Това е един метод, един похват много сигурен от тяхно гледище и влияе върху психиката. Без съмнение, щом като се дава и от нашия печат и радио следвоенното уреждане на света от англосаксонците, то значи, че те са сигурни 100% в крайната победа.

Г-да народни представители! Вземете Московската конференция. Ние не знаем нищо за нея. Па даже и г-н министърът на външните работи в комисията не можа да ни каже нищо по нея. Нашите делегати в главната квартира на фюрера не можаха нищо да научат за нея по простата причина, както се изрази уважаемият г-н министър на външните работи, че вратите на стаята, в които се заседаваше, бяха херметически затворени. Обаче онова, което непрекъснато се насажда в съзнанието на широката общественост, то е, че Московската конференция е приключила с пълнейше разбирателство на съюзниците, че те имали в кърпа вързана победата и че не остава нищо друго, освен всички народи да се вслушват в препоръките на тристранната конференция в Москва, безропотно и мъдлалливо да се подчинят на разпоредбите и декретите на Кремъл, Вашингтон и Лондон. Моята мисъл е, че тази пропаганда днес върши едно понижение на духа у нас. За голямо съжаление, в някои среди това стига и до едно пълно морално разложение. Аз моля уважаемите ръководители на пропагандата у нас да си вземат добра бележка

и не само да не дават гласност на пропагандните фрази, но да атакуват, да парират и да унищожат всички опити за заблуждение.

Втората причина, която разяжда единството — да си говорим, г-да народни представители, откровенно, със съзнанието за отговорността, която имаме като народни представители — е крещищото неравенство в материалното съществуване на българските граждани. Неужели, г-да, вие не сте свидетели на истинско негодувание при наблюдението на тази възпища диференциация, на тази външна разлика в начина на съществуването на една група граждани и друга група граждани? Ние знаем всички, че ако няма пълно унифициране на живота в Германия, то има една тенденция, проведена там, до голяма степен успешно, да не се подчертава голямо различие в начина на живота на една група граждани и друга група. Г-да народни представители! Властта, която от 1934 г. особено от последните 4-5 години насам, е всемогща, тя може да изтегли демаркационните линии, да изтегли браздите и синорите, които отделят новобогаташците от онези, които с честен труд едва свързват двата края. Г-да! Аз мисля, че властта, особено финансовата власт, може в това отношение да направи твърде много. Тръгнал един господин — това ми каза бившият министър Митков — из Княжево и Баня и капарира места, без да ги намери. Чудят се и се маят селяните. Шопите от Баня казват: „А бе намерихме най-после баламата. Дава, капаро и не пита, колко сакаме. Когато се явим при нотариуса да направим изповедта, тогава колкото сакаш, толкова плаща“. Това е един кожар, започнал най-напред с чирак-лък, обаче конюнктурата му донесла златоносен дъжд, за да може да купува по този начин. Той се казва г-н Кирил Начев, на ул. „Търговска“, търговец на кожи. Г-да! В Княжево и Баня местата са поскъпнали десет пъти благодарение на безогледното пилеене на лесно и бързо натрупани големи печалби.

Г-да народни представители! На трето място като причина, която разяжда единството, така необходимо днес, това е печалният факт на тъй наречения интелегентски индивидуализъм, който трябва да констатирам. Дейците на бившите политически течения у нас, които действително са обладали от един интелегентски индивидуализъм, стоят настрана в днешния момент, в който, по моя преценка — вярвам и по вашата — общественият неутрализитет е равностойен с дезертьорство и престъпление. Те стоят настрана и наблюдават България, както се наблюдава месечината.

Откривам една скоба, за да заявя, че не споделям заключителната част от речта на колежата Тодор Кожухаров. Той действително с майсторлъка на словото си — не напразно е директор и редактор на в. „Слово“ — ни подмамни, прикотка и прикова, защото беше интересен и разнообразен, защото правеше умело исторически екскурзии. Обаче всичко това беше предпоставка, за да наложи на така впереното, на така изостреното ни внимание заключителната мисъл от своята реч. Витоша е по-лека от товара на държавното управление, а вие, г-н днешни министър-председателю, имате ли плещи за този товар? Аз — каза — се съмнявам. Ще трябва да ни повикате: Кой да ви повика? Че България и българският народ да не са частно притежание на г-н Добри Божилов или на генерал Русев, та тия господа се държат като чужденци и чакат погачата, за да бъдат поканени? Неужели не е това осъдителният интелегентски индивидуализъм на представителите на бившите политически течения, на бившите партии у нас? Не може ли и не бива ли г-н Тодор Кожухаров да внесе своите усилия без да бъде удовлетворена непременно неговата амбиция за момента и да участва непосредствено в ръководството на държавата? Но той постави въпроса по-много ясно, за да няма никакъв междан за тълкуване и двусмислено разбиране на неговите фрази. Аз, г-да народни представители, виждам и в опита му да постави Парламента пред съмнение относно неговата власт и неговите права, пак същите ползлования. Какво искаше да каже г-н Кожухаров с това, че Парламентът не е бил в правата си, а трябвало да бъде в правата си? Когато имаме широк, гръб на авторитетния и общопризнатия със своите дарования и качества държавен глава, когато ние тръпнем с възторг от неговия авторитет, неужели в този момент трябва да правим бунт? 1886 г. и 1887 г., за които ни говори г-н Кожухаров, не са идентични с 1942 г. и 1943 г. Тогава можеха да се правят и преврати и ставаха преврати, изтъждания и довеждания на князе. Днес, когато сме в една нечувана в историята световна война, когато сме в един неразривен съюз с големия партньор на нашите противници, ние не можем да правим бунт по един въпрос, който предварително е решен от когото трябва. Ония, които бяха засегнати, показаха едно голямо смирение, което им прави чест и подчертава тяхното достойнство. Днес г-н Кожухаров намира, че ние сме преживели спазми и че той чувал трошени на кости и гърчени на мускули. Това ако не е спекула с един момент, в който българският Парламент показва своето мъжество, аз не зная кое ще бъде спекула. Онова, което е в дълбочината на мотивите и което детерминира тая мисъл на г-н Тодор Кожухаров, който прави добре своята политика от тая трибуна, то е все неговата цел: елате тук вие, онеправданите, които забравихте вашите права, които бяха узурпирани, елате с мене, аз ще ви дам пътя, за да могат да се възкресят, за да се възстановят правата и силата на българския Парламент. На кого ги разправя г-н Тодор Кожухаров? Да не би да си въобразява, че тук има наивници, които няма да проумеят и да изтъкват интимната му мисъл в тия така наглед хубави разсъждения? Г-да народни представители, ние се издигнахме толкова много в очите на покойния, който, както ви е известно, имаше най-добро мнение за нас. Ние се издигнахме също така и в очите на нашата общественост, като дните около 9 септември, дни на големи изпитания за нашето самообладание и спокойствие, ние изживяхме с мъжество, което ни постави на съответната висота. Г-н Кожухаров не е личността, но е мястото на председателя на Народното събрание се опита да изкове стрели, от които косвено сме засегнати и ние, защото трябва да признаем по достойнство, че поведението, че постъпките, че ходовете, които на времето предприе председателят на Народното съ-

бране, бяха в пълен унисон с нашите настроения и с нашите разбирания по поставените проблеми. Г-н председателят изпълни своя дълг и в моите очи поне се издигна като много, много умел, много тактичен и много сърдечен член на българския Парламент. Г-н Тодор Кожухаров искаше едва ли не и него да ухапе.

Г-да народни представители! Аз завършвам по този пункт критиката си, като кажа само, че опитът да се върнем ние към тъй нареченото групиране на обществените сили по подобие на онова, което изживя нашата действителност при Народния блок, означава, целия актив на 9-годишното безпартийно управление да го захвърлим, да го изоставим, да го пропишем и да се върнем към онова, което доведе нашата общественост към датата 19 май 1934 г. Благодарим! Тая дата намери, с извинение, по бели гащи министър-председателя; измъкнаха го и той не можа да разбере какво става с него и отиде да си прави разходка по крайните алеи на Борисовата градина. Този рецепта ние вече я използвахме, изпитахме. Тя даде такова разстройство, та трябваше твърде големи, конски дози от известния ви артикул да даваме, за да можем да направим едно прочистване на държавния организъм.

Г-да! Аз намирам, че Парламентът и правителството никога не са били разделени, че Парламентът и зад него българският народ, заедно с правителството и над тях короната — това е физиономията на българската държава. Нима ние в продължение на 4 години не сме пазили тази физиономия? И ако ние, които имаме непосредствени наблюдения, без да се заблуждаваме, оцеляхме, при изпълнение на своя дълг ние рецепти, като тая, която ни се препоръчва, не можем да приемем, защото това означава да обезверим българския народ, и да почнат пак разиграванията на паритета 2 на 3 на 4, 3 на 2 на 5 и да стигнем до постъпите и тлъстите дробчета на партийните водачи. Не вярвам да се намери нито един в България, който има съзнанието за своята отговорност, да повтори този опит, тази дързост.

И аз заключавам, че препоръките на г-н Тодор Кожухаров не могат да бъдат приети, защото те са вече изпитани. А в политиката, която ви е известно, поправителен изпит няма: пропаднеш ли, свърши се.

Ето защо, отхвърляйки заключителната част от речта на уважаемия г-н Тодор Кожухаров — моите почитания към него, той си прави политика, той си прави агитация и много умело — аз искам да бъде отбелязано в стенограмите, че ние разбираме основните стимули на неговото схващане, на неговите препоръки и затуй безусловно ги отхвърляме.

Г-да народни представители! За да премахнем причините за разложението на единството, ние ще трябва да засилим, да задълбочим родолюбивото чувство. Патриотизмът не е само едно украшение. Да обичаш и да любиш родината си, както я обичаха и любеха онези, които я създадоха и които я възвеличиха, е една повеля на момента. Обаче наред с това чувство, необходимо за момента, ние виждаме неговия ерзац, изразен в патриотарството. Г-да има много хора с фасада на родолюбие и патриоти, но които във всеки момент, по линията на едно безогледно приспособяване, са готови да вдигнат вражески флаг на върха на своето богатство. Тези именно господи поемому са опасни, защото мъчно се улавят, тъй като не се проявяват. Те не се проявяват и ние не можем да ги уловим, но те действуват като водата подмолно, перфидно и резултатът от тяхната дейност е отрицателен, негативен.

Г-да народни представители! В отговора на тронната реч и в самата тронна реч се говори за вътрешния ред. Той е смутен преди всичко от нелегалните в планината. За това се говори доволно много. Стълпката, която направи със своята декларация правителството, и по-специално мерките, които взе министърът на вътрешните работи, нашият другар Дочо Христов, дадоха за резултат не толкова увеличение бройката на разкаялите се, които слезоха от планината, колкото правителството да разбере има ли воля и желание в тези, които са тръгнали в планината, затъпени от един фанатизъм и до голяма степен заслепени от едно продажничество, да разберат, че им се протяга братска ръка или че ще трябва да се прибегне към средствата на „ману милитаре“, към принудата, към силата на държавната организация? И аз съм уверен, че ония, които бяха склонни към примирение, макар и временно заблудили се, те се върнаха; обаче задължението на държавата е да продължава да прочиства терена, да не остави тези минни полета, които застрашават всяко движение. И аз, г-да, съм уверен — имам поне тая надежда — че това ще се извърши.

Обаче, г-да, наред с нелегалните в планината, като рушители и смутители на вътрешния ред, аз соча и тъй наречените легални мародери, разбойници без пушка, които се движат в нашата общественост и които използват по един безкрайно безогледен начин политическата и военна конюнктура, която се създава от преживените моменти, за да трупат състояние и вършат мародерство в голям мащаб.

Аз се надявам, че и тъй наречената пета колона, която наблюдаваме в много обществени среди и която върши своето разложително дело по един много майсторски начин, трябва да привлече ухото на иначе амбициозния министър на вътрешните работи, нашият другар Дочо Христов. Да не се церемони той с външната осанка на хората от петата колона. Онзи, който е в планината, има белега на един честен противник, излязъл с оръжие — той ще намери възмездие си — обаче онзи, перфидният, мазният, с физиономията на винаги ухилан лакей, който прегъва гръбнак пред силните на деня, а когато го заобиколят, ръмжи и търси начин и възможност да смуцава и да забие нож в гръба на отговорния управник, той е именно опасният. Какво е например това, уважаеми господа — и ние го наблюдаваме и поемому го наблюдаваме със спокойствие — да се казва от тая трибуна: ние, опозицията, от името на една група заявяваме, че тези 9 милиарда лева кредит, които се искат от правителството да гласуваме за военни нужди, ще ги гласуваме, но искаме

да знаем колко и какви противобронови оръдия ще купите и каква дебелина ще има тая броня. Опозицията казва: Ние, ние, ние! Тоя господин професор от англобългарската фирма „Брастай“, който винаги ни е провокирал, но който, за голямо съжаление, е толериран от голяма част от нашите колеги и който, по моя преценка, и в Парламента, и в писанията си във в. „Мир“ — а сигурно и зад редакцията, и в различни къшета — руши онова, за което ние денонощно промишляваме, той е за мене петата колона. Тия прояви г-н министърът на вътрешните работи да ги вижда и разбира. И аз смятам, че се налага едно безцеремонно отношение към такава една дързост. Тия, които казват в българския Парламент: ние, нашата опозиционна група, мислим това и това по въпроса за военните кредити, ние мислим това и това по външната политика, без да кажат кои са, без да имат смелостта да кажат, че те денонощно се молят за победата на Чърчил, макар че това е в душата им, са твърде много опасни. Преди всичко те отбелязаха — ние сме свидетели на това, една политическа безхарактерност, като сложиха подписа си на интерпелацията на Коста Божилов, касиран като комунист. Зетят на Михаил Маджаров прави презастраховка! — Това е хитрина, това е перфидност. И там е опасността, ако щете, която съществува в нашата общественост. Ето аз соча това на правителството и по-специално на уважаемия министър на вътрешните работи.

Друга причина, която застрашава вътрешния ред — да си кажа откровенно, станало е вече банално и затова по нея ще кажа само няколко думи — това е застрашителното материално положение на чиновниците. Чиновникът извършва един подвиг днес, когато с тая заплата, която получава по ведомост, продължава скромно и безпретенциозно да извършва своята служба. Ние поехме един ангажимент още на 15 септември 1942 г., когато издигнахме лозунга за необходимостта от политизирането на държавните и обществените служители и когато от най-високото място, от бившия министър-председател, поемому с пълно право бяха таксувани като надеждна опора на държавата и режима. Щом това е така, ние не бива, ние не можем, забранено ни е да изоставяме разрешението на този въпрос. Ние час по-скоро трябва да се справим с него, за да не позволим да има чиновници гладни, задължени до гуша и с понизен дух за работа.

Миналата година се повдигна този въпрос от мен и от няколко приятели: дайте, г-да, да турим край на този омагьосан кръг с увеличението на заплатите на чиновниците, защото това е реално понижение на тяхното възнаграждение; дайте им в натура. Мнозинството от чиновниците — аз имам личната възможност да проверя — го посрещнаха това с пълно одобрение. Ще спомена името на първия председател на Върховния касационен съд, г-н Владимир Аврамов, който каза: „От туй по-хубаво няма, г-н Савов. Ще пратя слугинчето — ако някой смята, че е унижително за първия председател на Върховния касационен съд да вземе продуктите от мое име. Но особено това ще бъде облекчително за онези, които по възнаграждение са зад мене.“

Г-да! Обаче г-н Никола Захариев с всичката сериозност заяви и в комисията, и в Министерския съвет, че отговорност не би поел, когато в оня момент разрешението на въпроса за подобрене материалното положение на чиновниците щеше да бъде много по-успешно, по-леко, по-пълно и по-рационално, а днес вече ще бъде твърде много отегчено, омъчено. Г-да, бившият министър на търговията отхвърли тая идея с един единствен демагогски мотив: какъв щял да бъде ефектът от това, един телеграфоощенски чиновник в едно село, грабнал под едната мишница сол и захар, под другата мишница сапун и кафе, да минава през главната улица на селото? Всички щели да викнат: „А-а-а, ето ги пак чиновниците задоволени, държавата е чиновническа“, и пр. и пр. Действително това беше едно преизпълнено с демагогия съображение. Аз му направих концесията: не се прилага тази мярка за селища под десет хиляди жители, обаче се прилага за големите градове, където чиновниците изнемогват. И за чест на днешното правителство, оглавявано от уважаемия г-н Добри Божилов, ще кажа, че на 1 октомври издаде постановление за формирането на ведомствените кооперации. Обаче, въпроси активизацията, която даде министърът на правосъдието, уважаемият г-н Партов, още в някои ведомства се лутат и не ги формират. Може би тази креация, чрез която да се доставят продукти на чиновниците, по преценка на правителството, беше целесъобразна за момента, но много се забави. И аз си позволявам да направя упрек на върховния комисар по военновременното стопанство, който едва на 7 ноември — а от 1 октомври е постановлението на Министерския съвет — издаде окръжно до ведомствата за формирането на тези кооперации, които ще раздават 17 продукта: съестни, текстилни и пр. И когато аз го запитах защо се забави — и тук аз ще открия една скоба, за да обърна внимание на отношението, което има търговското съсловие към проблемата на чиновниците — г-н д-р Аладжов ми каза, и то по начин такъв, че не ме предупреди за дискретност, напротив счете, че е един факт, който представлява обществен интерес: „Когато научих решението на правителството за подобрене материалното положение на чиновниците, яви се при мене прелседателят на Търговския съюз, бившият министър г-н Вълев, който изрази протеста на търговското съсловие, че по този начин това съсловие щяло да бъде лишено от 700.000 души консуматори.“ Неужели ще пропаднат търговците, ако временно бъдат отстранени от тях една част от тези слабо платени и немошни консуматори, каквито са чиновниците? Защото действително, г-да, по начина, по който ще бъдат раздадени тези продукти, посредникът ангросист и детайлист се отстранява и по всяка вероятност в резултат чиновниците ще имат един по-евтин продукт от първа необходимост. Вземат се, и за честта на правителството продължават да се вземат, известни мерки за подобрене положението на чиновниците. Но трябва да се бърза, г-да, защото ние виждаме прелпоставките на едни много нежелателни и много скръбни прояви. И ако те се засилят, може да стигнат до един градус, когато не знам какво ще стане с тази надеждна опора на режима и на държавата.“ Аз се опасявам,

че ако ние не избързваме, като последица ще се яви, онези чиновници, които са кадри и способни и могат вън да спечелят повече, да избягат, а други чиновници да тръгнат по наклонената плоскост на съблазънта, която може да ни доведе до едни много нежелателни резултати.

Г-да народни представители! Аз съм посочвал мерките, които ще сервирам сега на вниманието ви и по-специално на вниманието на правителството на г-н Добри Божилов, срещу причините за рушене на единството и за смущаване на вътрешния ред. Аз посочвам следните мерки.

Г-да! Положението не е безнадеждно. Онзи, който със своето име и със своите дела запълни XIX век, беше казал: „Няма нищо невъзможно и непреодолимо, ако се спазва едно единствено правило — да пазим нещата такива, каквито са си.“ Шом като погледнем на действителността непосредствено с очите си, шом като видим реалната действителност открито и честно, ние можем да определим и мерките, колкото и основателно да се смята от някои, че твърде много сме закъснели с тях. На първо място са стопанските мерки; на второ място са финансовите мерки; на трето място е пропагандата и на четвърто място са полицейските мерки. По пет думи за всяка от тях.

Каза се в отговора на тронното слово „създаване на трудов фронт“. Какво означава конкретно трудов фронт? Земеделци, индустриалци, занаятчи, работници, интелектуални и физически — това е трудов фронт, арбайтфронт. Знам, че в Германия има такъв фронт. Трудов фронт! Великолепна идея, поставена в тронното слово, прокарана и в отговора му, но дайте конкретно съдържание на идеята за трудовия фронт. Вие можете да го направите това по следния начин. Достатъчно е само, без да се задълбочаваме много в теория, да кажем, че националната икономика има три момента: производство, запасяване и разпределение. Тези три момента овладее ли ги изпълнителната власт, отговорната институция, ще можем да регламентираме стопанския живот. Тези три момента, характерни за тъй нареченото дирижирано стопанство, ние ги имаме. Ние трябва да ги възплътним, ние трябва да им дадем душа. Ние трябва да напращаме по такъв начин стопанския живот, щото производството да бъде засилено и подпомогнато с всички средства — и с кооперативното обработване на земята, и с засилване на производствените кооперации, и с увеличаване на производството от единица площ. Трябва и запасяването, което е в ръцете на държавата, да го организираме по един пълен и целесъобразен начин. След това да обърнем внимание на третия момент — разпределението на продуктите за консумация.

Г-да народни представители! Във възможностите на правителството ли е да осъществи стопанско единство и да концентрира в един институт тези три елемента на националната икономика? Правителството може да нареди поставянето на всички продукти под режим, може да регламентира разпределението и да категоризира консуматорите.

Г-да! Днес кой не купува на свръхцени и кой не поддържа втръснатата се вече така наречена черна борса? Дайте да я регламентираме. Аз поставям с всичката сериозност този въпрос. Онези, които могат да купуват по 250 лв. килограм захар, по 350 лв. свинската мас, по 550 лв. прясното масло. . .

Д-р Никола Минков: По 700 лв.

Петър Савов: . . . ония, които могат да купуват продуктите на по-големи цени, дайте да ги отделим в категория с увеличена покупателна способност и по тоя начин да победим черната борса, да я измъкнем изпод земята и да я турим на сергията на „Битпазар“ или на който и да е друг пазар в София, а от обществените магазини да купуват със специални купони ония консуматори, които не могат да купуват по цените на черната борса.

По този начин ние ще отделим — аз поне смятам, че това може да се осъществи — слабите категории — чиновничеството, хората на наемния труд, физически и интелектуален, за да купуват от обществените магазини на нормирани ниски цени — а всички останали, и ние депутатите, и министрите, ще отидем да купуваме в специални магазини по черноборсови цени.

Д-р Никола Минков: Няма да отидем там.

Петър Савов: По този начин ще бъде осъществена идеята за социална справедливост. Онова, което шокира днес, то е, че след като купуваш от бакалина, към който си прикрепен, по нормирани цени, намиращ начин да купиш и по свободни цени — масло по 550 лв. килограм, а както каза Кольо Минков и по 700 лв., захар и свинска мас, четвърто, пето. Защо да не регламентираме едно фактически създадено положение? Аз не зная какви пречки може да има за това.

Д-р Никола Минков: Да, г-н Савов! В Белград има специални магазини, в които захарта се продава по 800 лв. килограм.

Петър Савов: Знам. И в Букурещ е същото. Защо да не регламентираме едно фактическо положение?

Да, но прави се възражение: социалната диференциация се подчертавала, социалното разделение на групи се изтъквало и по този начин се внасяло смущение.

Г-да! Аз смятам, че това възражение не е особено състоятелно. От продадените продукти на по-високи цени в специалните магазини ще се реализират големи печалби и ще може да се дават продуктите на по-ниски цени на чиновниците и хората на физическия и интелектуален труд, прикрепени към обществените магазини. Аз подхвалям това като идея на почитаемото правителство и смятам,

че то ще се спре на нея, за да намери едно по-правилно разрешение на въпроса за запасяването и разпределението.

Г-да народни представители! Вторите мерки за премахване на причините, които разрушават единството и вътрешния ред, са фискалните мерки. В отговора на тронното слово се говори за социална справедливост при облагането с данъци. Нашият министър на финансите, днес министър-председател, даде доволно много доказателства на един социален усет, на едно разбиране нуждите на момента и правеше максимум възможното. Но аз смятам, че е дошъл моментът, когато формулата „социално справедливо облагане с данъци“ трябва да намери едно по-конкретно и по-ясно съдържание. Какво пречи в един момент, когато се друсат светът, и нашата, стопанската структура, когато ни застрашават може би някои пертурбации, които ще унищожават големи запаси от блага, чрез политическата принуда държавната власт да застави имащите групи да отделят част от своето състояние, което са получили благодарение безсъмнено на държавната организация, и да го дадат на държавата с един етичен мотив, който същевременно е един също така държавен мотив. Дайте вие, г-да, които притежавате големи състояния, част от тези състояния, за да не загубите цялото, което е не до малка степен застрашено, ако не запазим целостта на държавата и националната общност. И ако доброволно господата, които облажават състоянията, не дадат тази част на държавата, може чрез средствата на прогресивното облагане и с други принудителни средства да отнемем част от тези състояния в полза на държавата, защото крепящите и непрекъснато нарастващите нужди на държавата ни заставят всеки ден да гласуваме милиарди извънредни кредити. Не може ли част от националния доход, който днес, по изчисленията на д-р Асен Чакалов, е близо 600 милиарда, безболезнено, без отежняване на българския данъкоплатец да бъде взета от държавата?

Посочвам тая мярка, както я посочих и в миналогодишните разисквания по бюджета на държавата, която е намерила одобрението на общественото мнение у нас.

Г-да! Трябва само един закон с два члена: Чл. 1. Всички данъкоплатци декларират до стотинка своето състояние на 1 септември 1939 г. и цялото си състояние до стотинка на 1 септември 1943 г. Чл. 2. Онзи, който укрива каквато и да е частичка, се наказва с еди-какво наказание. Може да бъде и смъртно наказание. Тогава вие ще видите как от незнания къшета, от неизвестни места, от тавани и мазета ще потекат кълчетата злато към кесията на г-н Добри Божилов, представител на фиска. (Смях и ръкоплескания)

Министър-председател Добри Божилов: Имате грешка. 600 милиарда лева е националното богатство, а не националният доход на България.

Петър Савов: Да, националното богатство.

Никола Василев: Той и други грешки направи, но насаме ще му ги кажем.

Петър Савов: От това национално богатство, за което говори г-н министър-председателят, аз казвам че безболезнено, доброволно или принудително, вие можете да вземете 1/3 за нуждите на държавата.

Атанас Цветков: Значи, да реквизираме пари?

Петър Савов: Прави се възражение, че два милиона декларации много мъчно може да се проверят. Аз ви улеснявам със следната формула: проверете 100 хиляди декларации, 50 хиляди декларации и тогава ще имаме обекта за облагане, поставен нагледно на масата. Тогава ще имаме индивидуализиран тоя обект. Тогава ще знаем какво облагаме и кого облагаме.

Г-да народни представители! Аз съм чувал от г-н министра на финансите, че още от началото на войната в Германия, под страх на смъртно наказание, не може да се държат повече от 3.000 марки на разположение. Нима не е дошъл повелително моментът за правителството да приложи подобна мярка и подобна санкция и у нас?

Министър-председател Добри Божилов: 300, не 3.000 марки.

Петър Савов: 300 марки беше.

Сирко Станчев: Няма значение — 300, 3.000!

Петър Савов: Да, няма значение за едни, но има значение за други. Аз да знам какво е 3.000 и какво е 300. Но дано това ми е грешката, да не е като твоята.

Д-р Никола Минков: Това е грешка на езика. Не е грешка по същество.

Петър Савов: Ние, г-да, по този начин ще внесем едно успокоение, едно озонирание, ще имаме едно добро отражение, един добър рефлекс в психиката на широките обществени среди. По този начин ще получим и онова, за което днес денонощно промишлява министърът на финансите — пари. Когато създаде закон за данъка върху оборота, той се натъкна на нежеланието на много търговски креаци да плащат тоя данък. Аз си спомням някои, защото ми направиха много силно впечатление. Изнесоха се доста случаи. Така например изнесе се случаят за една кюстендилска кооперация, която счетоводно така прикрива обекта за облагане, че в края на краищата дава на министра на финансите словом 200 лв. данък при оборотен капитал 12 милиона лева. Така ли е?

Никола Василев: Не е така. Оборот 12 милиона лева е едно, а оборотен капитал 12 милиона лева е друго.

Петър Савов: 12 милиона лева е оборотът ѝ.

Никола Василев: Това са две различни работи.

Петър Савов: 12 милиона лева е оборотът ѝ, г-н Никола Василев. Всеки човек може да разбира тия работи! И аз мога да направя сметка, макар да съм най-несведущ човек и макар да не съм председател на областна търговска камара. Може ли една кооперация, която има оборот 12 милиона лева, да даде толкова малко на държавата? Трябва да даде малко повече на държавата.

Никола Василев: Петре! Научи си добре урока и тогава излизай да говориш по финансови въпроси.

Петър Савов: Аз не съм Петър, а г-н Савов.

Никола Василев: Няма нужда да ни разсмиваш в този сериозен момент.

Петър Савов: Г-н Никола Василев! Аз имам намерение сериозно да предупредя имащите групи и да обърна по-специално вниманието на търговското съсловие. Ако вие сте се почувствували засегнати от това сериозно намерение, за това най-малка вина може да имам аз. Аз наблюдавам живота не с лорнет. Аз наблюдавам живота непосредствено и претендирам, ако не повече, поне колкото вас да съм реалист в живота. Нима ще отречете, че такава реформа би била радикална и необходима за момента и че тя би дала най-благоприятно отражение върху духа, върху разположението, върху настроението, върху съзнанието, върху доверието на народа към правителство и държава?

Но какво несериозно и смешно има в тая препоръка, която аз давам за намиране приходи от държавата, за да посрещне извънредните разходи, свързани с народната отбрана?

Третите мерки — и отивам към края на своята реч — за спиране рушението на единството и на вътрешния ред, това са пропагандните мерки.

Трябва да кажа, че Дирекцията за националната пропаганда прави максимум възможното. По моите наблюдения, с един напън на възможности материални и персонални тая дирекция прави максимум възможното. Обаче по моя преценка преката за осъществяване поставените задачи на националната пропаганда чрез филми, чрез пресата, чрез събрания и пр., е, както хубаво са изрази вчера г-н Кожухаров, че словесната пропаганда не е подплатена от факти. Всички факти от управлението на държавата и особено из областта на стопанския живот — а има многобройни актове на правителството — трябва да бъдат изтъквани, трябва да бъдат подчертавани. Различавам се от уважаемия колега Никола Минков — дали е тук не зная — ...

Д-р Никола Минков: Тук е, тук е!

Петър Савов: — ... който споделя идеалистическия възглед за духа, а не държи за материята, отрича материята и счита, че читането на материята е възглед на Карл Маркс, марксистически метод на разглеждане на нещата. Аз считам обаче, че това не е марксизъм, не е метод на материалистичната философия на Маркса, а е научен метод на мислене, за който материята стои на първо място.

Д-р Никола Минков: Правите голям комплимент на марксизма.

Петър Савов: Това е един голям комплимент на една научна максима, а не на марксизма. Вие не можете да отричате, г-н Никола Минков, материалния фактор, особено когато става въпрос за овладяването, за успокояването на широките обществени среди.

Затуй казвам, че пропагандата, която върши своята работа, със средствата, с които разполага, трябва да изтъква мероприятията на правителството, които действуват върху психиката и които се отразяват в широките обществени среди, които потвърждават, че държавата е не само национално мощна, но и социално справедлива, че тая формула не е само етикет за украшение, една фраза по големите публични събрания, а че тая формула е едно знаме, един лозунг с едно конкретно, точно съдържание.

Печатът, журналистиката и публицистиката играят голяма роля за премахване причините за разложението на единството и за успокояването на народа. Ние не можем да не признаем, че печатът и хората на публичната дейност и по-специално на публицистичната дейност, на писателската дейност, вършат едно голямо дело. Аз сметам, че тяхното дело върви в унисон с нашите стремления за умиротворение, за утвърждаване единството и за премахване вътрешното смущение. Време е вече представителите на печата, вестникарите, да ги снемем от ложата горе, за да не наблюдават от птичи полет нашата работа, а да дойдат при нас, да ни гледат, да ни виждат, да бъдат в непрекъснат контакт с нас. (Ръкоплескания) Досегашната мярка за поставяне журналистите горе в ложата не може да намери повече никакво оправдание, защото за момента единството и вътрешният ред налагат на всички фактори, които възпламяват това единство и тоя вътрешен ред, да върват ръка за ръка, да бъдат винаги единни и в срещи да разменят мисли. Никаква опасност не се създава от това.

Затуй аз моля час по-скоро правителството да отмени, да вдигне карантината над вестникарите, като дойдат те тук, долу, ...

Д-р Никола Минков: Това не е мярка на правителството.

Петър Савов: ... а не да пишат горе, кое чули, кое не чули.

Г-да народни представители! На последно място аз поставям полицейските мерки. Действително полицията има стегнат кадър, увеличен до една бройка, която доста много натегна на държавното съкровище. С усета, който има министърът на финансите, министър-председателят, с щедра ръка и с пълно съзнание на своя дълг на момента увеличи на 18, 19, 20 хиляди души полицията. И те вършат своята работа. Обаче нека оставим полицията да се справя само с ярко проявената престъпност, която намира оправдание в теорията на Ломброзо, или с онази закоравяла престъпност, която намира обяснение в социалните условия. Когато ти подобриш социалните условия с радикални мероприятия, целещи утвърждаването на единството и на вътрешния ред, престъпленията неминуемо ще намалее и бройката на носителите на тая престъпност неминуемо ще се намали.

Г-да народни представители! В заключение имам да кажа следното. Нашият Парламент, XXV обикновено Народно събрание, чиято дейност се наблюдава от цялата наша общественост, без да си правим комплимент, и в този момент кръстосва своите съвещания, своите размисления и своите дебати със свистенето на вражеските бомби над столицата на България. Ние заседаваме в един момент, когато е застрашена сградата на българската държава, когато се прави един гангстерски пристъп, за да се разколебаят, за да се раздрусат основите на тази държава. Това е един Парламент действително исторически, който в моменти на огън и кръв за цялото земно кълбо, при грохота на големите, страшните, еднотонни и двутонни бомби продължава да промишлява. И вчера — право забеляза пред малко колегата Георги Тодоров — от уважавания и обичан наш министър-председател чухме назидателни слова в един момент на трагизъм. Възправя се непобедимата воля на българския народ, в лицето на неговите представители, да понесе със стоицизъм, да понесе със самообладание, да понесе със спокойствие всички изпитания, защото има съзнанието, че само онзи, който удържи в момент на изпитания, той ще пребъде. С всички тези мерки, които се препоръчват, и с този подстъп, който виждаме от страна на правителството Божилков, да върви с твърди стъпки към уеднаквяване на разбиранията в Парламента по всички въпроси, ще може да се държи бодър духът на българския народ до такава степен, че той в никой случай да не бъде разколебан.

Г-да народни представители! Осъществени единството и сплътността между народ и войска около символа на тези добродетели — нашия млад цар Симеон II, ние ще можем действително да предизвикаме едно разбунтуване на кръвта на Аспаруха, на Крума Страшни, ние ще можем да бъдем озарени от прозрението на светците царе Борис I и Борис III, ние ще можем да бъдем запалени, ние ще загорим в идеализма и в родолюбието на легендарните герои на Шипка, на Сливница, на Илинден, на Тутракан, на Чаталджа, на Криволак, на Каймакчалан и на Дойран, водейки народа здраво зад себе си, вперили поглед право напред, ние ще вървим с всички сили към сияйните върхове на величието на голяма и обединена България. (Ръкоплескания)

Председателстващ д-р Петър Кюсеиванов: Има думата народният представител г-н Жико Струнджев.

Г-н Струнджев! Ще говорите ли много? Колко време Ви трябва?

Жико Струнджев: Ще говоря повече от един час.

Председателстващ д-р Петър Кюсеиванов: Г-да народни представители! Понеже остават 15 минути до 8 ч., а на г-н Струнджев му трябва повече от един час, ще преустановим заседанието.

В съгласие с правителството, предлагам ви за утрешното заседание, 26 ноември, точно в 16 ч., следния дневен ред:

Одобрене на предложенията:

1. За продължение сроковете по декларация № № 14789, 14820, 15084 и пр. на Столичната и други митници.

2. За освобождаване от износно мито и др. изборените в 3. постановление на Министерския съвет, от 15 октомври т. г., протокол № 147, хранителни продукти за нуждите на българските ски-тове и килии в „Атон“ — Св. гора.

Първо четене на законопроектите:

3. За допълнение на закона за облекчение материалното положение на държавните, общинските и други служители в царството.

4. За отчуждаване от държавата на минни концесии и периметри за нафтошисти.

5. За допълнение на закона за санитарно-ветеринарната служба.

6. Първо четене проекто-отговора на тронното слово. (Продължение на разискванията)

Когато г-да народни представители приемат предложения дневен ред, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Затварям заседанието.

(Затворено в 19 ч. 45 м.)

Подпредседател: **Д-Р ПЕТЪР КЮСЕИВАНОВ**

Секретари: **АТАНАС ЦВЕТКОВ**
НИКОЛАЙ СУЛТАНОВ

Началник на Стенографското отделение: **ДОНЧО ДУКОВ**